

## ΜΕΡΟΣ Β΄

# Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

## Εκσυγχρονισμός και συντηρητισμός στην κυπριακή εκπαίδευση: Η Σισύφεια πορεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, 2004-2009

Ανδρέας Καζαμίας ■

### ΠΕΡΙΛΗΨΗ

---

Στη μελέτη αυτή επιχειρείται μια ιστορικο-συγκριτική ανάλυση του ρηματικού λόγου (discourse) για την Κυπριακή Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση (ΚΕΜΕ), όπως αποτυπώνεται σε κείμενα (ομιλίες, ανακοινώσεις, εγκυκλίους) και θεσμίσεις του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ), σε εκθέσεις επιτροπών του ΥΠΠ, και σε σχετικά κείμενα από φορείς της κοινωνίας των πολιτών, από το 2004 μέχρι το 2009. Η παρούσα ανάλυση αρθρώνεται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος ασχολείται με την Έκθεση της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών (ΕΕΕΠ) με τίτλο *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία στην Ευρωπαϊκή Πολιτεία* (ΔΑΠΕΠ), και συγκεκριμένα με τις διαπιστώσεις της Επιτροπής (ΕΕΠ) σχετικά με το υφιστάμενο Κυπριακό σύστημα σχολικής εκπαίδευσης, και τις προτάσεις που η ΕΕΠ διατύπωσε για την ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος. Στο δεύτερο μέρος, πραγματεύεται ο λόγος για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, όπως αποτυπώνεται στο κείμενο *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία* (ΣΣΠ) (του ΥΠΠ και σε μερικά άλλα σχετικά κείμενα εκπαιδευτικής πολιτικής επί κυβέρνησης Τάσσου Παπαδόπουλου (2004-2008)). Στο τρίτο μέρος, επιχειρείται μια θεώρηση της σημερινής και εν εξελίξει ΚΕΜΕ επί κυβέρνησης Δημήτρη Χριστόφια, όπως αυτή απεικονίζεται σε επιλεγμένα κείμενα, π.χ. (α) σε άρθρα, ομιλίες και συνεντεύξεις από τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού και τον Πρόεδρο της Επιτροπής για τα Αναλυτικά Προγράμματα, (β) στην εγκύκλιο του ΥΠΠ, που αφορά τους δύο «Στόχους της σχολικής χρονιάς 2008-2009», ήτοι την «Καλλιέργεια κουλτούρας ειρηνικής συμφιλίωσης» και την «Προαγωγή της δημιουργικότητας και της καινοτομίας», (γ) στη δραστηριότητα «Διήμερο εργαστήριο»

με θέμα «Η επιχειρηματικότητα στην εκπαίδευση», και (δ) στην έκθεση «Αναλυτικό πρόγραμμα για τα δημόσια σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας». Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος, γίνεται μία συνοπτική αποτίμηση των τριών φάσεων της ΚΕΜΕ στην πρόσφατη διαχρονική της πορεία, ιδιαίτερα του μεταρρυθμιστικού λόγου της ΕΕΕΠ και του σημερινού, όπου η διαμόρφωση ενός «δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολικού συστήματος» τέθηκε ρητά ως απώτερος σκοπός της Κυπριακής πολιτείας.

## Εισαγωγικά

### Η Έκθεση της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών: «Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία στην Ευρωκυπριακή Πολιτεία» (ΔΑΠΕΠ) (2004)

Η αναγκαιότητα για «την άμεση ποιοτική αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό όλων των βαθμίδων του εκπαιδευτικού συστήματος» για την ανάπτυξη ενός δημοκρατικού και ανθρώπινου κράτους-δικαίου είχε διακηρυχθεί ως στόχος-δέσμευση της κυβέρνησης του Προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου το 2003. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, το φθινόπωρο του 2003, η Κυβέρνηση Παπαδόπουλου διόρισε επταμελή επιτροπή πανεπιστημιακών (ΕΕΠ), με πρόεδρο τον καθηγητή Ανδρέα Μ. Καζαμία για την επισκόπηση των κυριότερων τομέων του υφιστάμενου Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος και την υποβολή προτάσεων για μια σφαιρική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 1). Η ΕΕΠ υπέβαλε την έκθεσή της, η οποία έφερε τον ενδεικτικό τίτλο *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία στην Ευρωκυπριακή Πολιτεία. Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού*, στον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού Πεύκιο Γεωργιάδη τον Αύγουστο του 2004. Στην έκθεσή της για μια «δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία», η ΕΕΠ διέκρινε 10 «κρίσιμες ζώνες» προβληματισμού με συνακόλουθες προτάσεις για την ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό της κυπριακής εκπαίδευσης. Παραθέτουμε συνοπτικά τις πιο βασικές ζώνες και τις προτάσεις της ΕΕΠ.

#### **1. Ο ιδεολογικός αναπροσανατολισμός και η αναμόρφωση της σκοποθεσίας της κυπριακής εκπαίδευσης**

Η ΕΕΠ έκρινε ότι το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο της συγχρονης Κυπριακής εκπαίδευσης «παραμένει ελληνοκυπριακοκεντρικό, στενά εθνοκεντρικό, και πολιτισμικά μονολιθικό», προσθέτοντας ότι, για την αναδόμηση του **δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου της αγοράς του δήμου**, «επιβάλλεται ο ιδεολογικός αναπροσανατολισμός και η αναμόρφωση της σκοποθεσίας της Κυπριακής εκπαίδευσης» με:

- (α) Την απάλειψη των στενά εθνοκεντρικών, μονοπολιτισμικών και κατ' επέκταση εθνικοδυϊστικών στοιχείων.
- (β) Την προσθήκη στόχων όπως:
- Η διαπολιτισμική και πολυπολιτισμική ιδεολογία που να συνδέει τις κυπριακές παραδόσεις με τη γνώση του πολιτισμού των άλλων.
  - Η διαμόρφωση ανθρώπων-πολιτών με κριτικό νου, δημοκρατικό πνεύμα, δημοκρατικές αξίες, ηθικοπολιτικές αρετές (civic virtues) και διαθέσεις (dispositions) – όπως η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, η ανεκτικότητα, η συνεργασία, η ευαισθησία, η σωφροσύνη, και η φιλία.
  - Η ενσωμάτωση των αρχών της "περιεκτικής δημοκρατίας" (Φωτόπουλος 1997), που να συμπεριλαμβάνει και την Τουρκοκυπριακή εθνοκοινότητα.
  - Η προώθηση της Ευρωπαϊκής Διάστασης στην Εκπαίδευση (ΕΔΕ), με έμφαση στην παιδεία του ελεύθερου πολίτη μιας ενωμένης Κύπρου, του πολίτη της νεο-Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ευρύτερα του 'κόσμου πολίτη'.
- (γ) Η ενίσχυση μιας
- **Ανθρωποκεντρικής/νεοουμανιστικής παιδείας** με την πλατειά έννοια του όρου, όπου η γενική μόρφωση και η τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση αποτελούν ουσιαστική ενότητα. Συναίρεση, δηλαδή, της ανθρωπιστικής παιδείας με την επιστημοτεχνική εκπαίδευση.
  - **Απελευθερωτικής, ανθρωποκεντρικής γνώσης, παιδείας και παιδαγωγίας** για την καλλιέργεια του «νου και της ψυχής, όπως έλεγαν οι αρχαίοι».

## 2. *Αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου διακυβέρνησης και άσκησης εξουσίας, που αφορά τα κεντρικά και τα τοπικά όργανα διοίκησης, τη σχολική μονάδα και την κοινωνία των πολιτών – Σταδιακή αποκέντρωση και αποσυγκέντρωση*

Η ΕΕΠ έκρινε ότι «το σύστημα διοίκησης/ διακυβέρνησης, άσκησης εξουσίας και εποπτείας της Κυπριακής εκπαίδευσης παραμένει αυστηρά συγκεντρωτικό, ιεραρχικά γραφειοκρατικό, ανελαστικό και απαρχαιωμένο. Η εξουσία και η συμμετοχή των τοπικών φορέων, της σχολικής μονάδας, του εκπαιδευτικού και άλλων συντελεστών της κοινωνίας των πολιτών είναι περιορισμένη, αν όχι ανύπαρκτη». Για την αναμόρφωση και την εκδημοκρατικοποίηση αυτού του συστήματος, η ΕΕΠ επρότεινε θεσμικές αλλαγές στο κεντρικό και στο τοπικό επίπεδο. Σε κεντρικό επίπεδο: «(α) τη σύσταση Συμβουλίου Παιδείας, το οποίο θα συμβουλεύει τον Υπουργό για μείζονα ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής, (β) την ίδρυση αυτόνομου

Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, (γ) την αναδόμηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, (δ) τη δημιουργία Διεύθυνσης Παιδείας, η οποία θα έχει συντονιστικό και επιτελικό ρόλο σε ό,τι αφορά την υλοποίηση της πολιτικής του ΥΠΠ σε όλες τις βαθμίδες και υπηρεσίες, και (ε) την ανασύνταξη των υφιστάμενων Διευθύνσεων του ΥΠΠ». Σε τοπικό επίπεδο: «(α) τη συμμετοχή της τοπικής εκπαιδευτικής κοινότητας στο σχεδιασμό, τον προγραμματισμό, και την κατανομή του εκπαιδευτικού, του διοικητικού και του παιδαγωγικού έργου, (β) τη συμμετοχή στην ανάπτυξη και τον εμπλουτισμό των αναλυτικών προγραμμάτων και των μεθόδων διδασκαλίας, έτσι που να λαμβάνονται υπόψη τοπικές ιδιαιτερότητες, και (γ) τη σύνδεση της εκπαιδευτικής μονάδας με την τοπική κοινωνία με τη σύσταση εκπαιδευτικής επιτροπής η οποία να αποτελείται από εκπροσώπους της σχολικής μονάδας (σύλλογο καθηγητών και εκπροσώπους μαθητών), του συνδέσμου γονέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης».

### 3. Αναμόρφωση της δομής του εκπαιδευτικού συστήματος από το νηπιαγωγείο μέχρι το πανεπιστήμιο – Βαθμίδες και τύποι σχολείων, με ιδιαίτερη έμφαση στην αναμόρφωση της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης – Νέος τύπος του Ενιαίου Σχολείου

Η ΕΕΠ έκρινε ότι: «η δομή/ διάρθρωση του Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος και οι επιμέρους σχολικοί θεσμοί, όπως υφίστανται σήμερα, παρουσιάζουν αδυναμίες και αγκυλώσεις. Πρόκειται για ένα στεγανά δομημένο, επιλεκτικό και ανισοσκελές σύστημα, το οποίο δεν ανταποκρίνεται στο ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η Κυπριακή εκπαίδευση στο πλαίσιο της παρούσας ιστορικής συγκυρίας» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 99). Μεταξύ των άλλων δομικών αγκυλώσεων/ αδυναμιών του σχολικού συστήματος, η ΕΕΠ επεσήμανε ότι:

- (α) «Το ‘εννιάχρονο σχολείο/ η εννιάχρονη δωρεάν και υποχρεωτική εκπαίδευση’ παραμένει ουσιαστικά μια εντελώς θεωρητική σύλληψη, αφού η δημοτική και η γυμνασιακή εκπαίδευση λειτουργούν ως ξεχωριστές βαθμίδες χωρίς καμιά συνάφεια/ σύνδεση η μια με την άλλη», και
- (β) «Το διπλό δίκτυο της μεταυποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (γενική-τεχνική επαγγελματική) παρουσιάζει κοινωνικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά μειονεκτήματα [...] Ο διαχωρισμός της μεταγυμνασιακής ανώτερης μέσης εκπαίδευσης σε Γενικό Λύκειο (που εσφαλμένα, κατ’ εμάς, φέρει το τίτλο ‘Ενιαίο Λύκειο’) και σε Τεχνικές-Επαγγελματικές Σχολές, δε συνάδει με τις βασικές αρχές ενός δημοκρατικού σχολικού συστήματος παιδείας, που συνιστούν το φιλοσοφικό υπόβαθρο της Διαμορφωτικής Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 99-100).

Για την αναμόρφωση και τον εκσυγχρονισμό της δομής του Κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος, των βαθμίδων εκπαίδευσης και τύπων σχολείων, η ΕΕΠ πρότεινε, μεταξύ των άλλων, τις ακόλουθες θεσπίσεις:

- (α) Σε βάθος χρόνου, επέκταση της δημόσιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης από 9 χρόνια, όπως σήμερα, σε 12 χρόνια.
- (β) Θεσμοθέτηση του ολοήμερου νηπιαγωγείου, του δημοτικού σχολείου, του γυμνασίου και του λυκείου.
- (γ) Ενισχυτική της 9-χρονης γενικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης – διαμόρφωση εννιάχρονης διδακτικής/ εκπαιδευτικής ενότητας γενικής παιδείας.
- (δ) Σταδιακή κατάρτιση του δυαδικού/ διπλού δικτύου της μεταυποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γενικό Λύκειο – Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές). Το διπλό αυτό δίκτυο σταδιακά να δώσει τη θέση του σε ένα νέο τύπο Ενιαίου Λυκείου που θα συνδυάζει οργανικά τη γενική και τη τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση και θα παρέχει στέρεη «γενική παιδεία», η οποία θα συμπεριλαμβάνει στοιχεία τεχνολογικών γνώσεων και προεπαγγελματική κατάρτιση.
- (ε) Καθιέρωση Εθνικού Απολυτηρίου και νέου συστήματος εισαγωγής στα Πανεπιστήμια (ΑΕΙ) (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 100-101).

**4. *Ανανέωση του περιεχομένου της εκπαίδευσης – Αναλυτικά προγράμματα και παιδαγωγική/ διδακτική διαδικασία – Ιδιαίτερη έμφαση στην κεντρική θέση της γενικής [εγκυκλίου] παιδείας και της «παιδείας του πολίτη»***

Η ΕΕΠ διαπίστωσε ότι υπάρχουν «ανεπάρκειες, ασάφειες, αντιφάσεις και αδυναμίες στο λόγο και τις πρακτικές που αφορούν στον εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό-μορφωτικό ρόλο και προσανατολισμό του Κυπριακού σχολικού συστήματος, και συγκεκριμένα στην παροχή μιας σύγχρονης ανθρωποκεντρικής Γενικής Παιδείας» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 128). Το αναλυτικό πρόγραμμα και η παιδαγωγική διαδικασία, σύμφωνα με την ΕΕΠ, «δεν εντάσσονται στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού προγράμματος και μιας σύγχρονης δημοκρατικής συμμετοχικής διδακτικής πράξης» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 126).

Για την ανανέωση/ αναθεώρηση του αναλυτικού προγράμματος, της σχολικής γνώσης και της σχολικής παιδαγωγικής, η ΕΕΠ πρότεινε:

- Την αναβάθμιση των κοινωνικών και των ανθρωπιστικών σπουδών (π.χ. την Ελληνική γλώσσα και τη Λογοτεχνία, την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, Ιστορία και Φιλοσοφία) στο Γυμνάσιο και το Λύκειο.
- Την εισαγωγή της Τουρκικής γλώσσας στο Λύκειο.

- Τη συγκρότηση ομάδας επιστημόνων, αποτελούμενης από Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους για την αναθεώρηση των βιβλίων της Ιστορίας.
- Την αναθεώρηση και τον εκσυγχρονισμό της ‘σχολικής παιδαγωγικής’ και του διδακτικού μαθησιακού περιβάλλοντος με τη συμμετοχή των μαθητών στην οργάνωση της διδασκαλίας και στη διαδικασία μάθησης, καθώς και στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 133-134).

Παράλληλα, και εξ' ίσου σημαντικά, η ΕΕΠ επρότεινε την ενίσχυση του μαθήματος της «παιδείας του πολίτη» με (α) την αύξηση των ωρών διδασκαλίας του μαθήματος «αγωγή του πολίτη» στο Γυμνάσιο, το Λύκειο και, ενόσω λειτουργούν, στις Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές· (β) την οργάνωση εσωσχολικών και εξωσχολικών δραστηριοτήτων για τον εθισμό στις δημοκρατικές διαδικασίες και το δημοκρατικό τρόπο ζωής και για την καλλιέργεια «πολιτικών αρετών» και (γ) τη συνειδητοποίηση ότι η «πολιτική παιδεία του πολίτη» (citizenship education) πρέπει να διέπει όλο το αναλυτικό πρόγραμμα (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 133).

#### **5. Διαπολιτισμική εκπαίδευση για μια δημοκρατική κοινωνία της γνώσης**

Στο πλαίσιο της φιλοσοφίας της μεταρρύθμισης για μια δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία, η ΕΕΠ επρότεινε την ενίσχυση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, και συγκεκριμένα: τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στα παιδιά των μεταναστών, τη διδασκαλία ξένων γλωσσών, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή/ και ως ξένης γλώσσας, την προώθηση της Ευρωπαϊκής Διάστασης σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, την κατάρτιση προγραμμάτων συνεργασίας με σχολεία της τουρκοκυπριακής κοινότητας και προγραμμάτων επιμόρφωσης ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων εκπαιδευτικών, και την εφαρμογή προγραμμάτων αντιρατσιστικής εκπαίδευσης (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 110-120).

#### **6. Εκπαίδευση/μόρφωση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της δημοτικής και της μέσης εκπαίδευσης**

Για τη βελτίωση του συστήματος εκπαίδευσης των δασκάλων δημοτικής εκπαίδευσης, η ΕΕΠ επρότεινε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στις «κοινωνικές και ανθρωπιστικές σπουδές» (π.χ. στην Ιστορία και Φιλοσοφία της Εκπαίδευσης και στη Συγκριτική Παιδαγωγική), στην «κριτική παιδαγωγική», στην πρακτική άσκηση (σχολική εμπειρία), και στην παιδεία του δημοκρατικού πολίτη (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 110). Για τη βελτίωση του

υφιστάμενου ανεπαρκούς προγράμματος παιδαγωγικής κατάρτισης των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης, για το οποίο ευθύνεται το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Κύπρου (ΠΙΚ), η ΕΕΠ επρότεινε όπως η παιδαγωγική κατάρτιση/μόρφωση των καθηγητών αυτών ανατεθεί στο Πανεπιστήμιο Κύπρου ή/και σε άλλα δημόσια Πανεπιστήμια της Κύπρου και της Ελλάδας. Για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η ΕΕΠ εισηγήθηκε τα ακόλουθα: «Το πρόγραμμα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών προτείνουμε να παραμείνει υπό την ευθύνη του ΠΙΚ. Για την υλοποίηση ενός φιλόδοξου και ολοκληρωμένου προγράμματος ενδο-υπηρεσιακής επιμόρφωσης των 11.000 περίπου εκπαιδευτικών, είναι αναγκαίο να αναπροσδιοριστούν οι στόχοι του ΠΙΚ, να μελετηθεί από την αρχή η δομή του για να μπορεί να αναπτύξει πιο αποδοτική συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κύπρου» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 112).

#### 7. *Αξιολόγηση του έργου της σχολικής μονάδας, του εκπαιδευτικού έργου και του εκπαιδευτικού*

Η ΕΕΠ έκρινε ότι «η υπάρχουσα κατάσταση αξιολόγησης είναι απαρχαιωμένη και αντιπαραγωγική, αναπόσπαστο στοιχείο του συγκεντρωτικού-γραφειοκρατικού συστήματος» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 113). Αντ' αυτού, η ΕΕΠ επρότεινε ένα σύστημα εσωτερικής αξιολόγησης που «προωθεί την αποκέντρωση, τη δημοκρατικοποίηση και τη συμμετοχική ευθύνη όλων των παραγόντων που παρεμβαίνουν στην εκπαίδευση». Η πρόταση της Επιτροπής για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου της σχολικής μονάδας περιλάμβανε όχι μόνο δείκτες επιδόσεων σε «τομείς αιχμής» για την κοινωνία της γνώσης – όπως τα μαθηματικά, οι επιστήμες, η ανάγνωση, οι ξένες γλώσσες, και η τεχνολογία – αλλά εξ' ίσου σημαντικά, δείκτες σε τομείς που σχετίζονται με το δημοκρατικό και ανθρωποκεντρικό σχολείο και με παιδείαν «πέραν της Κοινωνίας της Γνώσης», η οποία στοχεύει στην καλλιέργεια όχι μόνο του νου, αλλά και της ψυχής, ήτοι, κριτική σκέψη, χαρακτήρα, κοινότητα, σωφροσύνη, τιμιότητα, δικαιοσύνη, δημιουργικότητα, δημοκρατικό ήθος, φιλία, αλληλεγγύη, συμπάθεια και πανανθρώπινη ταυτότητα (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 113-114). Παράλληλα, η ΕΕΠ επρότεινε και ένα σύστημα εξωτερικής αξιολόγησης των εκπαιδευτικών για τη μονιμοποίηση και την προαγωγή τους, το οποίο να περιλαμβάνει τις ακόλουθες διαστάσεις:

- Εξωτερική αξιολόγηση από ειδικά εκπαιδευμένους εκπαιδευτικούς συμβούλους οι οποίοι αντικαθιστούν τους επιθεωρητές.
- Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού από τους μαθητές του σχολείου του.
- Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού από τους συναδέλφους του.
- Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού από το Διευθυντή της σχολικής μονάδας (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 115).

## Απήχηση και αντίδραση στην Έκθεση της ΕΕΠ

### *Ευμενής απήχηση*

Η Έκθεση της ΕΕΠ έτυχε ευμενούς αποδοχής από ένα ευρύ φάσμα πολιτικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών φορέων – από τα πολιτικά κόμματα ΑΚΕΛ, ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ, από τις εκπαιδευτικές οργανώσεις ΟΕΛΜΕΚ, ΠΟΕΔ και ΟΛΤΕΚ, από το Σύλλογο των Γονέων και το Σύλλογο των Φοιτητών, από το Πανεπιστήμιο Κύπρου, και από διάφορους επιστήμονες εκπαιδευτικούς. Ενδεικτικά, η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Κύπρου (ΣΠΚ) στη Συνεδρία της Συγκλήτου τις 29 Σεπτεμβρίου 2004, εξέφρασε την πλήρη ικανοποίησή της για την Έκθεση και τις επί μέρους εισηγήσεις/ προτάσεις της Επιτροπής. Όπως καταγράφεται στα Πρακτικά της 217<sup>ης</sup> Συνεδρίας της Συγκλήτου:

*Σε γενικές γραμμές η εισήγηση βρίσκει τη Σύγκλητο σύμφωνη, ιδιαίτερα όσον αφορά την εκδημοκρατικοποίηση της παιδείας και την παροχή ίσων ευκαιριών πρόσβασης στην παιδεία, η οποία θεωρείται ως δημόσιο αγαθό, με έμφαση στην ουμανιστική παιδεία, η οποία συνδυάζει την απόκτηση δεξιοτήτων με την καλλιέργεια δημοκρατικών ιδεωδών.*

Και στη συνέχεια:

*Η Σύγκλητος βλέπει ιδιαίτερα θετικά τις οργανωτικές μεταρρυθμίσεις που προτείνει η Επιτροπή που αφορούν την ικανότητα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού να διαχειριστεί τα θέματα παιδείας σε ανώτερο πεδίο (ΣΠΚ 2004).*

Αξιοσημείωτη ήταν και η θετική στάση της Οργάνωσης Λειτουργών Τεχνικής Εκπαίδευσης (ΟΛΤΕΚ) για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που επρότεινε η ΕΕΠ, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορούσε τη σταδιακή κατάργηση του δυαδικού δικτύου της μεταύποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τη δημιουργία ενός νέου τύπου Ενιαίου Λυκείου, το οποίο θα συνδυάζει οργανικά τη γενική και την τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση (ΟΛΤΕΚ 2005).

Ευμενή απήχηση έτυχαν και μερικές προτάσεις της ΕΕΠ για ορισμένες «κρίσιμες ζώνες» από φορείς οι οποίοι διετύπωσαν και έντονη κριτική σε άλλες κρίσιμες περιοχές. Για παράδειγμα, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου, για την οποία γίνεται λόγος παρακάτω, σε επιστολή προς τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού Πεύκιο Γεωργιάδη, έγραψε ότι συμφωνούσε με τα ακόλουθα «επί μέρους σημεία της Έκθεσης»:

- (α) «Την ανάγκη υπέρβασης του χωρισμού της παιδείας σε ‘γενική ανθρωπιστική’ και ‘τεχνική’ παιδεία».
- (β) «Την αντίληψη ότι η παιδεία πρέπει να έχει οικουμενικό ορίζοντα».



- (γ) «Τη θέση της Επιτροπής ότι η παιδεία δεν πρέπει να υποτάσσεται στην οικονομία», και
- (δ) «Την προτεινόμενη αποκέντρωση και τη σχετική αυτονόμηση των σχολικών μονάδων» (Ιερά Σύνοδος Εκκλησίας της Κύπρου 2005).

#### *Συντηρητική Αντίδραση*

Υπήρχαν όμως και αρνητικά σχόλια και διαφωνίες αναφορικά με ορισμένες θεματικές της Έκθεσης της ΕΕΠ από την αντιπολίτευση – τον ΔΗΣΥ – από τη Διοικούσα Επιτροπή (ΔΕ) του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου (ΑΠΚΥ), από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Κύπρου, από τους πρώην Υπουργούς Παιδείας, Ουράνιο Ιωαννίδη και Κλαίρη Αγγελίδου, από την επιστήμονα εκπαιδευτικό Μαίρη Κουτσελίνη, και από την εφημερίδα *Η Σημερινή*.

Το θέμα που προκάλεσε τις πιο έντονες αντιδράσεις από τους παραπάνω φορείς της κοινωνίας των πολιτών ήταν η θέση της ΕΕΠ ότι το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο της σύγχρονης Κυπριακής εκπαίδευσης «παραμένει ελληνοκυπριακοκεντρικό, ορθοδοξοχριστιανοκεντρικό, στενά εθνοκεντρικό και πολιτισμικά μονολιθικό», και η συνακόλουθη πρόταση της Επιτροπής για τον «ιδεολογικό αναπροσανατολισμό» και την «αναμόρφωση της σκοποθεσίας της Κυπριακής εκπαίδευσης», με την απάλειψη, μεταξύ των άλλων, «των στενά ελληνοεθνοκεντρικών (ΕΛΕΚ) και ορθοδοξοχριστιανικών (ΟΧΡΙΚ) στοιχείων και υπερβολών». Ενδεικτικά, κατά τη ΔΕ του ΑΠΚΥ, η θέση αυτή και οι συνακόλουθες προτάσεις της ΕΕΠ απαξιώνουν την «αδιαμφισβήτητη» εθνοκεντρική κληρονομιά – προφανώς την ΕΛΕΚ και την ΟΧΡΙΚ – «για την οποία πρέπει να αισθάνεται περήφανος κάθε Κύπριος». Η ΔΕ αντέδρασε αρνητικά και στην πρόταση της ΕΕΠ για την «αναθεώρηση των βιβλίων της Ιστορίας» τα οποία η ΕΕΠ έκρινε ότι είναι «στενά εθνοκεντρικά» (Διοικούσα Επιτροπή Ανοικτου Πανεπιστημίου Κύπρου 2005).

Παρόμοιες αντιδράσεις στη θέση και την εισήγηση της ΕΕΠ σε αυτή την «κρίσιμη ζώνη» διατυπώθηκαν και στην εφημερίδα *Η Σημερινή* όπου, σε κύριο άρθρο, ο έγκριτος δημοσιογράφος Σάββας Ιακωβίδης έγραψε:

*Ο Α. Καζαμίας [ο Πρόεδρος της ΕΕΠ] έχει μια έκδηλη απέχθεια προς το έθνος-κράτος, προς τον εθνοκεντρισμό και προπάντων προς τον ελληνοκεντρισμό της Παιδείας μας. Πιστεύει πως η Παιδεία των παιδιών μας δεν πρέπει να είναι ελληνοκεντρική αλλά να προάγει την κριτική σκέψη, που οδηγεί σε διαφορετικές ερμηνείες των γεγονότων.*

Και σε συνέντευξη με τον Πρόεδρο της ΕΕΠ, Καθηγητή Α. Καζαμία, ο κ. Ιακωβίδης άφησε να νοηθεί ότι η θέση και η πρόταση της ΕΕΠ για το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο της σύγχρονης κυπριακής εκπαίδευσης, «μας οδηγεί στη σκέψη ότι δεν είναι ‘ιδεολογικός αναπροσανατολισμός’ που επιχειρείται

με την εισήγηση αυτή αλλά καθαρά ιδεολογικός και εθνικός αποπροσανατολισμός του Κυπριακού Ελληνισμού» (Ιακωβίδης 2008).

Από τη δική της σκοπιά, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου στην προαναφερθείσα επιστολή της προς τον υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού Πεύκιο Γεωργιάδη, είχε γράψει:

*Η Ιερά Σύνοδος διαφωνεί και με την αντίληψη που επιχειρεί να εισαγάγει η Επιτροπή για ύπαρξη ενός νέου 'έθνους-κράτους' στην Κύπρο. Το ηπιότερο που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι η Επιτροπή αγνοεί ή παραγνωρίζει σε μεγάλο βαθμό τις ιδιομορφίες της Κυπριακής πραγματικότητας. Η Κυπριακή Δημοκρατία ουδέποτε υπήρξε 'έθνος-κράτος' και ούτε προβλέπει ότι θα γίνει 'έθνος-κράτος'. Μήπως συνειδητά επιδιώκεται όχι μόνο θρησκευτικός αποχρωματισμός αλλά και εθνικός αποπροσανατολισμός των Ελλήνων της Κύπρου; (Ιερά Σύνοδος Εκκλησίας της Κύπρου 2005).*

Προσθέτουμε σχετικά ότι ο χαρακτηρισμός του νεοσύστατου Κυπριακού κράτους/ της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960 ως «έθνος-κράτος» από την ΕΕΠ, εκτός από την Ιερά Σύνοδο, προκάλεσε και την κριτική αντίδραση της Μαίρης Κουτσελίνης, Καθηγήτριας της Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Κύπρου (Προσωπική μαρτυρία).

Άξιες αναφορές σε αυτό το μέρος της παρούσας μελέτης είναι και οι απόψεις/ κριτικές της θέσης και της εισήγησης της ΕΕΠ για το φιλοσοφικό υπόβαθρο και τον «ιδεολογικό αναπροσανατολισμό» της κυπριακής εκπαίδευσης, από ορισμένους πολιτικούς, στελέχη του ΔΗΣΥ, του κόμματος της αντιπολίτευσης, συγκεκριμένα από τους πρώην υπουργούς Παιδείας και Πολιτισμού, κ. Ουράνιο Ιωαννίδη και κα. Κλαίρη Αγγελίδου, και από τον κ. Ιωάννη Κασουλίδη, υποψήφιο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας στις προεδρικές εκλογές του 2008. Οι μεν υπουργοί Ιωαννίδη και Αγγελίδου κατηγόρησαν την ΕΕΠ για «ανθελληνισμό» και «αφελληνισμό» της κυπριακής εκπαίδευσης, ο δε Κασουλίδης έκρινε ότι η έκθεση της ΕΕΠ είναι «επικίνδυνο κείμενο» γιατί διαπνέεται από «αριστεριστικά ιδεολογήματα». Σε συνέντευξη στην εφημερίδα *Η Σημερινή* ο κ. Κασουλίδης φέρεται να έχει πει ότι «αυτό το κείμενο εμπεριέχει αριστεριστικές αντιλήψεις, όχι μόνο για θέματα που αφορούν τα ελληνικά και χριστιανικά ιδεώδη [...] αλλά και για θέματα που αφορούν στην ίδια την Ευρώπη, στον Ευρωπαϊό πολίτη» και στη συνέχεια, ότι «εναντιώνεται στην κοινωνία της γνώσης, η οποία αποτελεί τη βάση της προσπάθειας της Ε.Ε. να γίνει ανταγωνιστική, τόσο κοινωνικά όσο και οικονομικά, σε παγκόσμιο επίπεδο», και ότι «περιέχει θεωρίες περί παγκοσμιοποίησης που είναι καθαρά αριστεριστικές» (Κασουλίδης 2008).

*Ιστορικό προηγούμενο; Η μεταρρύθμιση Χρ. Σοφιανού, 1976-80, και η συντηρητική αντίδραση*

Προσπάθεια για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στα πλαίσια της «εκδημοκρατικοποίησης» και του «εκσυγχρονισμού» της κυπριακής εκπαίδευσης, είχε επιχειρηθεί το 1976-1980, αμέσως μετά την Τουρκική εισβολή, από τον τότε υπουργό Παιδείας Χρυσόστομο Σοφιανό. Στο πλαίσιο της «εκδημοκρατικοποίησης», σύμφωνα με τον υπουργό, έγιναν οι ακόλουθες κυριότερες αλλαγές:

- (α) «καθιέρωση της Προδημοτικής Εκπαίδευσης ως χωριστής βαθμίδας εκπαίδευσης»,
- (β) «ειδική βοήθεια σε πρόσφυγες μαθητές» και «νέες σχολές για την ειδική εκπαίδευση»,
- (γ) «νέα αναλυτικά προγράμματα στη Δημοτική Εκπαίδευση»,
- (δ) «επέκταση και ολοκλήρωση της δωρεάν παιδείας»,
- (ε) «οριστική κατάργηση των εξετάσεων μεταξύ Γυμνασίου και Λυκείου»,
- (στ) «ενίσχυση των υπηρεσιών καθοδήγησης και επαγγελματικού προσανατολισμού»,
- (ζ) «καθιέρωση του Λυκείου Επιλογής Μαθημάτων» και «άλλες καινοτομίες στη Μέση και Γενική Εκπαίδευση», και
- (η) «νέα διάρθρωση στην Τεχνική Εκπαίδευση, με δύο χωριστές κατευθύνσεις, την Τεχνική και την Επαγγελματική» (Σοφιανός 1986: 131-139).

Για την προσπάθεια για μια δημοκρατική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που έγινε στα χρόνια 1976-1980, ο Χρ. Σοφιανός έγραψε μερικά χρόνια αργότερα ότι «υποστηρίχθηκε με πρωτοφανή ενθουσιασμό από τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού», π.χ. από τις εκπαιδευτικές οργανώσεις, τους συνδέσμους και τις ομοσπονδίες γονέων, τον τύπο, και από τα πολιτικά κόμματα, «εκτός του κόμματος της αντιδραστικής δεξιάς». Υπήρχε, όμως, σύμφωνα με τον πρώην υπουργό Παιδείας και αντίδραση, «μια αντίδραση οργανωμένη, παθιασμένη, συστηματική, πολυπλόκαμη, με διασυνδέσεις πολύ πέραν των ορίων της Κύπρου». Οι αντιδρώντες, σύμφωνα πάντοτε με τον πρώην υπουργό Χρ. Σοφιανό, ήταν:

- Το κόμμα της συντηρητικής δεξιάς και ακροδεξιάς στην Κύπρο.
- Το αντιδραστικό εκκλησιαστικό κατεστημένο.
- Το κατεστημένο του Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου.
- Οι οπαδοί της σχολής της απόλυτης ταύτισης της παιδείας της Κύπρου με εκείνη της Ελλάδας.
- Η κυβέρνηση της ελλαδικής δεξιάς, η πρεσβεία της στην Κύπρο και η ακροδεξιά της Ελλάδας.
- Η κατά πεποίθηση και ιδεολογικά συντηρητικοί και αντιδραστικοί.

Παράλληλα, η μεταρρύθμιση Σοφιανού και ο ίδιος ο υπουργός κατηγορήθηκαν για «αφελληνισμό» και «αποπροσανατολισμό της νεολαίας», για «αντιθρησκευτική και αθεϊστική προπαγάνδα», για «αποκοπή από τις εθνικές μας ρίζες και δημιουργία Κυπριακής συνείδησης», για «κομμουνιστικοποίηση των σχολείων», για «συνεργασία με τους αριστερούς της Ελλάδας», και για «κατάργηση των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών» (Σοφιανός 1986: 144-146).

### **Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επί Κυβέρνησης Τάσσου Παπαδόπουλου, 2004-2008: «Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία: Η Ολική Αναθεώρηση του Εκπαιδευτικού μας Συστήματος» (ΣΣΠ)**

Η Έκθεση της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών υπεβλήθη στον υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού Πεύκιο Γεωργιάδη τον Αύγουστο του 2004 σε ειδική εκδήλωση στο Υπουργείο. Λίγους μήνες αργότερα, τις 30 Ιανουαρίου 2005, Εορτή των Γραμμάτων, σε πανηγυρική συγκέντρωση εκπαιδευτικών, επιστημόνων, πολιτικών, δημοσιογράφων, και εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Τάσσος Παπαδόπουλος, αφού εγκωμίασε το έργο της ΕΕΠ εξήγγειλε την πρόθεση της Κυβέρνησης να προβεί στην «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» με βάση τις αρχές και προοπτικές της Έκθεσης της ΕΕΠ για μια «δημοκρατική και ανθρώπινη κυπριακή παιδεία» (*Ο Φιλελεύθερος*, 31 Ιανουαρίου 2005).

Στο πλαίσιο της εκπεφρασμένης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης για μια «ανθρώπινη και δημοκρατική παιδεία» ή για «ένα ανθρώπινο, δημοκρατικό και σύγχρονο σχολείο», η Κυβέρνηση Τάσσου Παπαδόπουλου, με υπουργούς Παιδείας τον Πεύκιο Γεωργιάδη και τον Άκη Κλεάνθους, πρόβλεψε σε ορισμένες ενέργειες και πήρε ορισμένα μέτρα σχετικά με μερικές από τις προαναφερθείσες «κρίσιμες ζώνες προβληματισμού» με τις οποίες είχε ασχοληθεί η ΕΕΠ, και με άλλα εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά θέματα. Τον Οκτώβριο του 2005, το ΥΠΠ, σύμφωνα με δημοσιογραφικό ρεπορταζ στον τύπο, «έθεσε αυστηρό χρονοδιάγραμμα» για προώθηση της μεταρρύθμισης, με στόχο «να ληφθούν οι πρώτες αποφάσεις την άνοιξη του 2006» αναφορικά με «έξι πυλώνες της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης», ήτοι (α) αναδόμηση του δημόσιου σχολείου, (β) ολόημερο σχολείο, (γ) Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (δ) επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, (ε) προϋπηρεσιακή κατάρτιση, και (στ) κατάλογος διοριστέων (*Ο Φιλελεύθερος*, 28 Οκτωβρίου 2005). Κατά την περίοδο 2004-2007, σύμφωνα με «έκθεση προόδου της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης» από το ΥΠΠ, πάρθηκαν ορισμένα μέτρα και έγιναν ορισμένες ενέργειες στο πλαίσιο του οράματος μιας δημοκρατικής και ανθρωποκεντρικής μεταρρύθμισης. Παρακάτω, παρουσιάζουμε συνοπτικά: πρώτα, τις ενέργειες και τα μέτρα που άρθησαν επί Υπουρ-

γίας Πεύκιου Γεωργιάδη, και μετά, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο κείμενο/ έκθεση του ΥΠΠ *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία. Η Ολική Αναθεώρηση του Εκπαιδευτικού μας Συστήματος* (2007), επί Υπουργίας Άκη Κλεάνθους.

### **1. Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, 2004-2007—Ενέργειες/Δραστηριότητες και Μέτρα**

Κατά την περίοδο 2004-2007, επί Υπουργίας Πεύκιου Γεωργιάδη διακρίνονται τα ακόλουθα βήματα εκπαιδευτικής πολιτικής:

**1.1. Ενέργειες/ Δραστηριότητες:** (α) εμπέδωση κοινωνικού διαλόγου «με βάση την Έκθεση για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση», (β) εισαγωγή ενιαίου ολοήμερου δημοτικού σχολείου, (γ) προτάσεις για την αναδόμηση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού – αναβάθμιση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και ίδρυση Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, και (δ) καθιέρωση δωρεάν και υποχρεωτικής προδημοτικής εκπαίδευσης, (ε) πρόταση Έρικ Ερωτοκρίτου για την ενιαιοποίηση της δεκάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης, για την αναδόμηση της ανώτερης δευτεροβάθμιας λυκειακής και τεχνικής εκπαίδευσης, (στ) πρόταση Γρηγόρη Χόπλου, Διευθυντή Δημοτικής Εκπαίδευσης, για την καθολική υποχρεωτική εφαρμογή του Ολοήμερου Σχολείου στη πρώτη βαθμίδα σε πρώτο στάδιο, (ζ) πρόταση της Κοινοπραξίας «Αθηνά» για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και του εκπαιδευτικού έργου, και (η) εισαγωγή της «επιχειρηματικότητας» ως νέου στόχου «σε όλες τις βαθμίδες της κυπριακής εκπαίδευσης» (*Ο Φιλελεύθερος*, 11 Οκτωβρίου 2005).

**1.2. «Υλοποιηθέντα μέτρα»:** (α) Ίδρυση νέων πανεπιστημίων – αλλαγή του τοπίου στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, (β) Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), (γ) αναβάθμιση του προγράμματος προϋπηρεσιακής κατάρτισης και των προγραμμάτων επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, (δ) εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση, αναβάθμιση υλικοτεχνικής υποδομής, μείωση αριθμού μαθητών κατά τάξη, (ε) τροποποίηση του Νόμου περί Σχολικών Εφορειών, (στ) ενοποίηση των εξετάσεων – διαφοροποίηση του τρόπου εισαγωγής τελειοφοίτων σε ΑΑΕΙ Κύπρου και Ελλάδας, (ζ) ίδρυση και λειτουργία Μουσικού Λυκείου και Αθλητικού Λυκείου, και (η) εισαγωγή του Ανοικτού Σχολείου (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 5-12).

### **2. Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, 2007: «Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία – Η Ολική Αναθεώρηση του Εκπαιδευτικού μας Συστήματος»**

Το 2007, επί Υπουργίας του Άκη Κλεάνθους, το ΥΠΠ έκρινε σκόπιμο να προβεί σε μια «ολική αναθεώρηση του εκπαιδευτικού μας συστήματος» και συνεπώς υπέβαλε μία εκτενή «συνολική πρόταση» για τη δημιουργία «ενός ανθρώπινου, δημοκρατικού και σύγχρονου σχολείου» σε ειδική εκδο-

ση κειμένου-έκθεσης με τον τίτλο *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία* (ΣΣΠ). Ο ΣΣΠ, όπως επισημαίνεται στο Προλογικό Σημείωμα της πρότασης, «θα αποτελέσει τον οδικό χάρτη για την υλοποίηση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και των στόχων της, όπως αποτυπώθηκαν στην Έκθεση της Επιτροπής Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, με βασικό διακηρυγμένο στόχο την ποιοτική αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας και τη δημιουργία ενός σύγχρονου, δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου, το οποίο θα παρέχει δημόσια και δωρεάν εκπαίδευση σε όλους τους νέους» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 1). Και στη συνέχεια, καταγράφεται η φιλοσοφία της επιχειρούμενης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.

**2.1. Η φιλοσοφία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.** Όπως αναφέρεται στον ΣΣΠ, «η φιλοσοφία της επιχειρούμενης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, προκύπτει ξεκάθαρα από τον πιο πάνω στόχο». Και στη συνέχεια, «η έννοια του σύγχρονου ανθρώπινου και δημοκρατικού σχολείου εμπεριέχει βασικά όλα τα στοιχεία που καθορίζουν το ιδεολογικό στίγμα της παιδείας που θέλουμε να διαμορφώσουμε [...] συνεπώς, με το στρατηγικό σχεδιασμό δεν επιχειρείται μια άλλη μεταρρύθμιση, αλλά γίνεται προσπάθεια για συστηματοποίησή της» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 1).

Στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού επισημαίνονται ορισμένες αρχές που παραπέμπουν άμεσα στο φιλοσοφικό υπόβαθρο και στους στόχους της Έκθεσης της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών. Ενδεικτικά, στον ΣΣΠ γίνεται λόγος:

- (α) Για ένα «σύγχρονο ανθρώπινο και δημοκρατικό σχολείο της Κύπρου», το οποίο «πέραν από την καλιέργεια των παραδοσιακών αρχών και αξιών, οφείλει να υπερβεί την εσωστρέφεια του παρελθόντος και να εκσυγχρονίσει το περιεχόμενο της εκπαίδευσης (σχολική γνώση, αναλυτικά προγράμματα, διδακτική/ μαθησιακή διαδικασία, σχολικά βιβλία), με την προσθήκη στόχων που να συνδέουν τις κυπριακές παραδόσεις με τη γνώση του πολιτισμού των άλλων λαών» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 2).
- (β) Για «ένα δημοκρατικό σχολείο, που λειτουργεί για την κοινωνική ενσωμάτωση όλων των παιδιών και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο σέβεται τη διαφορετικότητα, τον πλουραλισμό (πολιτικό, γλωσσικό, θρησκευτικό), καθώς και τις ατομικές ανάγκες» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 2).
- (γ) Για ένα σχολείο που «θα συμβάλει στη δημιουργία του ολοκληρωμένου κύπριου και ευρωπαϊού πολίτη» ο οποίος «θα πρέπει να έχει αναπτυγμένη κριτική σκέψη και δημιουργικότητα [...] να μπορεί να συμβιώνει με τους άλλους και να αποδέχεται τη διαφορετικότητα [...] να ενδιαφέρεται για τα κοινά, ως ενεργός, συνειδητοποιημένος, υπεύ-

- θνος και δημοκρατικός πολίτης της Κύπρου, της Ευρώπης και του κόσμου» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 3).
- (δ) Για ένα «δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα» όπου «ο εκπαιδευτικός συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ως επαγγελματίας παιδαγωγός», και «το επιδιωκόμενο προφίλ του είναι ο στοχαστικο-κριτικός εκπαιδευτικός, ο οποίος αντιμετωπίζει τη σχολική γνώση ως αντικείμενο διαρκούς διερεύνησης και αναζήτησης, ο εκπαιδευτικός που προβληματίζεται για τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό ρόλο του σχολείου» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 3).

Σε αυτό το θέμα, δηλαδή τη συνάφεια ανάμεσα στη φιλοσοφία και τους στόχους της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στον ΣΣΠ και στην Έκθεση της ΕΕΠ, άξια προσοχής είναι μερικά άλλα σημεία. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην Έκθεση της ΕΕΜ δίνεται μεγάλη σημασία στην αναθεώρηση/αναμόρφωση του «ελληνοκυπριακοκεντρικού, στενά εθνοκεντρικού και πολιτισμικά μονολιθικού» ιδεολογικού προσανατολισμού και της σκοποθεσίας της κυπριακής εκπαίδευσης με την απάλειψη, μεταξύ των άλλων, των εδώ στενά εθνοκεντρικών, μονοπολιτισμικών και κατ' επέκταση εθνοκεντρικών στοιχείων» και την προσθήκη στόχων όπως «η διαπολιτισμική και πολυπολιτισμική ιδεολογία», «η ενσωμάτωση των αρχών της 'περιεκτικής δημοκρατίας', που να συμπεριλαμβάνει και την Τουρκοκυπριακή εθνοκοινότητα», και «η προώθηση της Ευρωπαϊκής Διάστασης στην Εκπαίδευση με έμφαση στην παιδεία του ελεύθερου δημοκρατικού πολίτη μιας ενωμένης Κύπρου». Στο ίδιο τμήμα της Έκθεσης της ΕΕΠ, επισημαίνονται επιπρόσθετα: (α) η «ενίσχυση μιας ανθρωποκεντρικής/ νεο-ουμανιστικής παιδείας» με τη «συναίρεση της ανθρωπιστικής παιδείας με την επιστημονική εκπαίδευση», ακόμη και με την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση, και (β) η ενίσχυση μιας «απελευθερωτικής» παιδείας και παιδαγωγίας, πέραν της «κριτικής παιδαγωγικής», για την καλλιέργεια του «νου και της ψυχής, όπως έλεγαν οι αρχαίοι» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2004: 95-96).

Από τη δική μας σκοπιά, στο πλαίσιο της επιδιωκόμενης «ολικής αναθεώρησης του εκπαιδευτικού μας συστήματος» με όραμα «ένα ανθρώπινο, δημοκρατικό και σύγχρονο σχολείο», στον ΣΣΠ δε γίνεται λόγος για την αναθεώρηση και τον εκσυγχρονισμό του υπάρχοντος, κατά την κρίση της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών, μή «δημοκρατικού και ανθρώπινου ελληνο-κυπριακοκεντρικού, στενά εθνοκεντρικού και πολιτισμικά μονολιθικού ιδεολογικού προσανατολισμού της κυπριακής εκπαίδευσης». Μάλλον, κατά τον Στρατηγικό Σχεδιασμό, ο υπάρχων ιδεολογικός προσανατολισμός της κυπριακής εκπαίδευσης παραμένει σταθερά αναλλοίωτος, όπως αφήνεται να νοηθεί από τη φρασεολογία «είναι δεδομένο το γεγονός

ότι η παρεχόμενη παιδεία στα παιδιά και τους νέους, βασίζεται στην ελληνική μας παράδοση» και με τη συνακόλουθη αδιευκρίνιστη τοποθέτηση ότι «αναπόσπαστο μέρος, άλλωστε, μιας παιδείας με δημοκρατικό και ανθρωπιστικό περιεχόμενο είναι να εμπνέει την αγάπη προς την πατρίδα» και «να διατηρεί τη μνήμη των κατεχόμενων εδαφών μας».

**2.2. Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία – Στρατηγικές επιδιώξεις/ βασικές παράμετροι της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.** Παρακάτω, παρουσιάζουμε πολύ συνοπτικά, τις «στρατηγικές επιδιώξεις» και τα βασικά στοιχεία της ολικής πρότασης *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία* (2007) για την επιτυχία του οράματος «για τη δημιουργία ενός ανθρώπινου, δημοκρατικού και σύγχρονου σχολείου».

- (α) *Ποιοτική αναβάθμιση και πλήρης αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού της εκπαίδευσης.* Για τη διασφάλιση αυτής της «επιδιώξης» προτείνονται νέες ρυθμίσεις στα συστήματα/ προγράμματα πρόσληψης/ διορισμού των εκπαιδευτικών, εκπαίδευσης των νεοεισερχομένων εκπαιδευτικών, και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 21-22, 82-90).
- (β) *Αξιολόγηση και ανέλιξη εκπαιδευτικών.* Στον ΣΣΕ προτείνεται ένα αρχικό σχέδιο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, το οποίο «περιλαμβάνει και αξιοποιεί τις θετικές εισηγήσεις της Κοινοπραξίας 'Αθηνά'». Μεταξύ των άλλων, σύμφωνα με το ΥΠΠ, εισάγεται ένα νέο σύστημα αυτοαξιολόγησης της σχολικής μονάδας για την προώθηση «της αυτονομίας, της δημοκρατικότητας και της συμμετοχικής ευθύνης όλων των παραγόντων που εμπλέκονται στην εκπαίδευση» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 94· για λεπτομέρειες, βλ. και 22-23, 91-103).
- (γ) *Αναδόμηση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.* Στον ΣΣΠ γίνεται αναφορά στην «ειλημμένη απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου» για τη «διοικητική αναδόμηση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού» και με βάση, μεταξύ των άλλων, τους άξονες: «αποκέντρωση», «δημιουργία οριζόντιων και επιτελικών δομών», «δημιουργία νέων μόνιμων οργανικών θέσεων Λειτουργών σε αντικατάσταση αποσπάσεων», «επιμόρφωση στελεχών», και «διεξαγωγή εξειδικευμένων μελετών οργάνωσης και μεθόδων» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 24). Επιπρόσθετα, στο θέμα διοικητικής αναδόμησης γίνεται λόγος για την «αναδιοργάνωση σχολικών μονάδων» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 25).
- (δ) *Αλλαγή του σχολικού κλίματος.* Στο πλαίσιο του οράματος για τη δημιουργία ενός ανθρώπινου και δημοκρατικού σχολείου, στον ΣΣΠ προτείνεται η «αλλαγή του σχολικού κλίματος», μεταξύ των άλλων: (α) με την εισαγωγή συστήματος αυτοαξιολόγησης της σχολικής μονά-



δας, (β) με έμφαση στη δημιουργία παιδαγωγικής ατμόσφαιρας εμπιστοσύνης (αποδοχή της διαφορετικότητας, συνέπεια, δημοκρατία, δικαιοσύνη, αξιοκρατία), (γ) με τον προσανατολισμό της σχολικής μονάδας στην παροχή εξατομικευμένης εκπαίδευσης, και (δ) με το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και την καθιέρωση του ανοικτού σχολείου (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 31-32).

- (ε) *Αναθεώρηση του περιεχομένου της εκπαίδευσης.* Σε σύγκριση με τις άλλες παραμέτρους, στη συνολική πρόταση για την ολική αναθεώρηση του εκπαιδευτικού συστήματος, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού έδωσε μεγαλύτερη έμφαση και έκταση στον εκσυγχρονισμό του πολυδιάστατου «περιεχομένου της εκπαίδευσης» (σχολική γνώση, αναλυτικά προγράμματα, διδακτική/ μαθησιακή διαδικασία, σχολικά βιβλία). Στη «δεκάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση» προτάθηκε «πλάισιο λειτουργίας» το οποίο αποτελείτο από οκτώ πυλώνες: «(i) Χρήση της Ελληνικής, (ii) ικανοποιητική χρήση δύο ξένων γλωσσών, (iii) απόκτηση ικανοτήτων στα μαθηματικά – επιστημονική και τεχνολογική κουλτούρα, (iv) απόκτηση ικανοτήτων στη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών, (v) ανάπτυξη ανθρωπιστικής και περιβαλλοντικής κουλτούρας, (vi) απόκτηση κοινωνικών και πολιτικών ικανοτήτων, (vii) ανάπτυξη αυτονομίας και πρωτοβουλίας, και (viii) ανάπτυξη μεταγνωστικών ικανοτήτων» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 36-37). Και στο μακροσκελές Παράρτημα Γ, με τίτλο «Όλα όσα πρέπει να κατέχουν όσοι συμπληρώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση», καταγράφονται με λεπτομέρεια οι «γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις» που θα επιδιώκονται στους προαναφερθέντες οκτώ πυλώνες.

Με την αλλαγή της Κυβέρνησης το 2008, και τη συνακόλουθη ανάληψη της εξουσίας από τη νέα Κυβέρνηση, που προέρχεται από τον πολιτικο-ιδεολογικό χώρο της Αριστεράς, με Πρόεδρο της Δημοκρατίας το Δημήτρη Χριστόφια και με Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού τον Καθηγητή της Γνωστικής Ψυχολογίας Ανδρέα Δημητρίου, δρομολογείται μια νέα πορεία της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης.

### **Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, 2008-2009, επί Κυβέρνησης Δημήτρη Χριστόφια - «Έτος Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης»: Ο λόγος (discourse) και οι ενέργειες/ δραστηριότητες**

Το Πρόγραμμα Διακυβέρνησης της Κυβέρνησης Χριστόφια κατέταξε τους τομείς της Παιδείας και Πολιτισμού «πολύ ψηλά στις προτεραιότητές του θεω-

ρώντας τους δύο αυτούς νευραλγικούς τομείς ως την καλύτερη επένδυση για την κοινωνική, οικονομική, πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη και πρόοδο της Κύπρου». Σύμφωνα με τον Άντρο Κυπριανού, το Γενικό Γραμματέα του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΕΛ, «βασικός άξονας του Προγράμματος είναι η πραγματοποίηση ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης με βαθιές τομές τόσο στη δομή όσο και στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης [...] μια μεταρρύθμιση η οποία θα ανοίγει μέτωπα εναντίον της συντήρησης, του αναχρονισμού και της οπισθοδρόμησης, φέρνοντας το καινούργιο και την αλλαγή». Ο κ. Κυπριανού καταλήγει στο πρόταγμα/ όραμα για μια «δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία [...] που θα έχει στο επίκεντρό της τον άνθρωπο και που θα μπορεί να παρέχει ολόπλευρη μόρφωση». Και στη συνέχεια: «στοχεύουμε σε Παιδεία στην οποία κανένας νέος δεν θα μένει αμόρφωτος στη σύγχρονη εποχή της τεχνικής επιστημονικής επανάστασης» (*Χαραυγή*, 15 Δεκεμβρίου 2009· υπογράμμιση δική μας).

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο παραπάνω λόγος περί «ριζοσπαστικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης» και περί δημιουργίας μιας «ανθρώπινης και δημοκρατικής παιδείας» αρθρώνεται σχεδόν αυτολεξεί και στην προαναφερθείσα Έκθεση της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών. Άξιο αναφοράς αυτής της συνάφειας μεταξύ του φιλοσοφικού υπόβαθρου του μεταρρυθμιστικού λόγου της ΕΕΠ και της νέας κυβέρνησης είναι και οι ρήσεις για την παιδεία και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του ίδιου του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ενδεικτικά, στη συνεδρίαση του Συμβουλίου Παιδείας στις 29 Ιουλίου, 2008, ο προεδρεύων της συνεδρίασης Πρόεδρος της Δημοκρατίας Δημήτρης Χριστόφιας, σύμφωνα με τη δημοσιογράφο Ευαγγελία Σιζοπούλου, σημείωσε ότι «η Κυβέρνηση υιοθετεί τις βασικές αρχές της Έκθεσης της Επιτροπής για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, ‘συμμεριζόμενοι’, όπως είπε, το ‘όραμα για ένα δημοκρατικό σχολείο της αγοράς του δήμου, ένα δημοκρατικό σχολείο του πολίτη και όχι ένα σχολείο της οικονομίας της αγοράς’», (*Η Σημερινή*, 29 Ιουλίου 2008· υπογράμμιση δική μας).

## ***1. Το φιλοσοφικό-ιδεολογικό υπόβαθρο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης επί Υπουργίας Ανδρέα Δημητρίου, 2008-2009***

**1.1. Ο φιλοσοφικό-ιδεολογικός λόγος του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού.** Λίγους μήνες μετά την ανάληψη της ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, ο κ. Δημητρίου εξήγγειλε ότι το έτος 2008-09 θα είναι «Έτος Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης». Σε συνέντευξη στον ημερήσιο τύπο, ο νέος υπουργός πρόσθεσε: «Μέσα σε αυτό [το έτος] θα διαμορφωθούν οι κρισιμότερες αποφάσεις, ως προς το τι μεταρρυθμίζεται και πως. Πρώτα απ’ όλα, αυτήν τη στιγμή συγκροτούμε επιτελεία, που θα είναι υπεύθυνα να εποπτεύουν την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση, ως προς το

σημαντικότερο μέρος της, που είναι το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης, δηλαδή τα αναλυτικά προγράμματα [...] Επομένως, ο πρώτος μεγάλος στόχος για τον επόμενο χρόνο είναι η αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων για όλα τα μαθήματα και τις τάξεις, από το νηπιαγωγείο μέχρι το τέλος λυκείου» (Η Σημερινή, 15 Ιουνίου 2008· υπογράμμιση δική μας). Σε άλλη αναφορά για τη φιλοσοφία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της Κυβέρνησης Χριστόφια, ο κ. Δημητρίου, σε ερώτηση αν τάσσεται υπέρ μιας μεταρρύθμισης «στη βάση του εμφανέστου των Επτά Ακαδημαϊκών/Πανεπιστημιακών» έδωσε την ακόλουθη απάντηση:

*Καταρχάς ευαγγέλια δεν υπάρχουν στη σύγχρονη εποχή. Το κείμενο της επιτροπής για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, το οποίο ξαναδιάβασα πρόσφατα πολύ προσεκτικά, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ευαγγέλιο, μπορεί ωστόσο να χαρακτηριστεί ως ένα πολύ σοφό κείμενο το οποίο έχει τους γενικούς άξονες για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής που θα μεταρρυθμίζει και θα εκσυγχρονίζει το εκπαιδευτικό μας σύστημα σε όλα τα επίπεδά του. Θεωρώ ότι ο βασικός προσανατολισμός, η φιλοσοφία και οι άξονες όπως περιγράφονται στο συγκεκριμένο κείμενο, ισχύουν και σήμερα και αυτό είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθούμε.*

Σε άλλη ερώτηση αν η παραπάνω δήλωση ενδεχομένως θα επανέφερε «θέμα ότι τίθεται σε κίνδυνο η ελληνικότητα της παιδείας», ο κ. Δημητρίου απάντησε:

*Δεν συμμερίζομαι καθόλου την άποψη ότι στην έκθεση της επιτροπής για τη μεταρρύθμιση υπάρχουν οποιεσδήποτε κατευθύνσεις που να απειλούν την ελληνικότητα της Κύπρου. Στην πραγματικότητα όλη η έκθεση διέπεται από ένα βαθύ ουμανισμό ο οποίος προκύπτει από την αρχαία Ελλάδα. Το ότι μέσα στην έκθεση διατυπώνεται η θέση ότι η Κύπρος είναι ένα ανεξάρτητο κράτος, μέλος της Ε.Ε. και επομένως αυτό πρέπει να γίνει αποδεκτό από την κοινωνία και τη νεολαία μας, δεν νομίζω ότι απειλεί την ελληνικότητά μας (Ο Φιλελεύθερος· υπογράμμιση δική μας).*

Τις 29 Ιουλίου, 2008, συνήλθε μετά από ένα χρόνο το Συμβούλιο Παιδείας υπό την προεδρία του Προέδρου της Δημοκρατίας, το οποίο συζήτησε «την πορεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και καθόρισε τα θέματα του διαλόγου». Σε αυτή τη συνεδρίαση, ο Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού αναφέρθηκε στην Έκθεση της Επιτροπής των Επτά Παρεπιστημιακών για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, εξηγώντας ότι αρκετά από τα μέτρα που προτάθηκαν «υλοποιήθηκαν ή βρίσκονται στο στάδιο της υλο-

ποίησης». Αναφερόμενος στα μέτρα «που αναμένεται να ληφθούν», επεσήμανε «ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης (αναλυτικά προγράμματα, διδακτικά μέσα και βοηθήματα, φιλοσοφία της παρεχόμενης εκπαίδευσης), στις μεθόδους διδασκαλίας, και στα συστήματα επιμόρφωσης, αξιολόγησης και διορισμού των εκπαιδευτικών». Επιπρόσθετα, ο κ. Δημητρίου ανακοίνωσε ότι στο πλαίσιο της επιτάχυνσης των ρυθμών υλοποίησης της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είχαν συσταθεί: Επιστημονική Επιτροπή «για τη διαμόρφωση νέων αναλυτικών προγραμμάτων», Επιστημονικό Συμβούλιο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, Επιτροπή Ειδικών «για την αντιμετώπιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς στα σχολεία», και Επιτροπή Ειδικών «για τον εκσυγχρονισμό και την ενοποίηση της νομοθεσίας για τα Πανεπιστήμια και άλλα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης» (*Ο Πολίτης*, 29 Ιουλίου 2008).

Σε άλλη συνέντευξη στον ημερήσιο τύπο (*Ο Πολίτης*, 5 Οκτωβρίου 2008), ο κ. Δημητρίου ουσιαστικά επανέλαβε τα παραπάνω σχόλια που έκανε για την Έκθεση της ΕΕΠ, προσθέτοντας ότι στην πολιτική του ΥΠΠ θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία του «ενεργού πολίτη δημιουργού», του «σκεπτόμενου πολίτη». Επιπλέον, ο κ. Δημητρίου, ως «γνωστικός επιστήμονας» και «ως ερευνητής των διαδικασιών ανάπτυξης της ανθρώπινης σκέψης και των εκπαιδευτικών εφαρμογών», κατέθεσε ότι «πέραν των διαιτυπώσεων στην Έκθεση της ΕΕΠ», το τι θα ήθελε «να δει να συμβαίνει στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου» είναι «να αξιοποιήσουμε τις γνώσεις που δίνουν οι σύγχρονες επιστήμες μάθησης και οι γνωστικές επιστήμες ώστε το κάθε παιδί στην κάθε ηλικία του να αξιοποιεί στο έπακρο τις νοητικές και συναισθηματικές του ικανότητες και αυτό να συσσωρεύεται από τάξη σε τάξη» (υπογράμμιση δική μας).

Ο γνωστικός ψυχολόγος καθηγητής Α. Δημητρίου, ως Υπουργός Παιδείας, αρθρώνει ουσιαστικά τον ίδιο φιλοσοφικό λόγο σε δύο κείμενα που δημοσιεύτηκαν το 2009. Στις 23 Αυγούστου, 2009, σε άρθρο με τίτλο «Το σχολείο και οι δάσκαλοι που θέλουμε», που δημοσιεύτηκε σε πολλές κυπριακές εφημερίδες, ανέφερε ότι ο μαθητής θα πρέπει «από την αρχή της σχολικής του ζωής να έρθει σε επαφή με τον κόσμο της επιστήμης, για να την κατανοεί, να την κρίνει και να την επικρίνει, να τη βιώνει και να μετέχει στις λειτουργίες της» και «από νωρίς να κατανοεί τη δική του θέση και δυνατότητες στο τοπικό και διεθνές επίπεδο», «να διαμορφώνεται μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα ο δημιουργικός, κριτικός πολίτης του κόσμου που να αποφασίζει, επιλέγοντας, κρίνοντας και συνθέτοντας». Σε πρόσφατο άρθρο στην εφημερίδα *Πολίτης της Κυριακής* (20 Δεκεμβρίου 2009), ως Υπουργός Παιδείας, ο διακεκριμένος γνωστικός ψυχολόγος καθηγητής Α. Δημητρίου, γράφει:

*Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού οραματίζεται έναν πολίτη ο οποίος με την αποφοίτησή του από το Λύκειο θα έχει μια στέρεη κατανόηση των βασικών αρχών των μεγάλων θεωριών της επιστήμης. Οι θεωρίες της επιστήμης, όταν επιβεβαιωθούν, καθορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο η ανθρωπότητα κατανοεί τον κόσμο, ζει μέσα σε αυτόν και λύνει τα προβλήματά του.*

**1.2. Ο φιλοσοφικο-ιδεολογικός λόγος του Προέδρου της Επιτροπής για τα Αναλυτικά Προγράμματα.** Στο πλαίσιο της διακήρυξης από τον ΥΠΠ ότι το 2008-09 θα είναι Έτος Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, και με γνώμονα την επισήμανση του ΥΠΠ ότι η αναθεώρηση των αναλυτικών προγραμμάτων αποτελεί το μείζον θέμα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της Κυβέρνησης Χριστόφια, το καλοκαίρι του 2008, όπως προαναφέρθηκε, συστάθηκε επιστημονική επιτροπή για τη διαμόρφωση νέων αναλυτικών προγραμμάτων για την κυπριακή σχολική εκπαίδευση. Πρόεδρος της Επιτροπής για τα Αναλυτικά Προγράμματα (ΕΑΠ) ορίστηκε ο Γιώργος Τσιάκαλος, γνωστός καθηγητής του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. (Σημειώνουμε παρενθετικά ότι ο καθηγητής Τσιάκαλος ήταν μέλος της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών). Σε μια συνέντευξη στην εφημερίδα *Χαραυγή* τον Αύγουστο του 2008, ο ήδη αποκληθείς ως «αρχιτέκτονας ενός νέου σχολείου» Γ. Τσιάκαλος τόνισε ότι ως υπηρέτης της Παιδαγωγικής συμμερίζεται το κοινό όραμα των ομότεχνων του επιστημόνων της σύγχρονης Παιδαγωγικής, που είναι «να κάνουν πραγματικότητα την ιδέα του δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου». Και επεξηγηματικά:

*...δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο δεν αποτελεί ένα ρητορικό σχήμα, αλλά, αντίθετα, είναι δόκιμος όρος στο χώρο της Παιδαγωγικής. Ήδη από την εποχή των δημοκρατικών μεταρρυθμιστικών εκπαιδευτικών κινημάτων, δηλαδή από την εποχή πριν από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, 'δημοκρατικό' ονομαζόταν ένα σχολείο στο οποίο μπορούσαν να φοιτούν όλα τα παιδιά μαζί για να προετοιμαστούν για την κοινή ζωή: χωρίς έκπτωση στα μορφωτικά αγαθά για κανένα παιδί (Χαραυγή, 24 Αυγούστου 2008).*

Ο φιλοσοφικός-ιδεολογικός λόγος για «δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο» αρθρώνεται πιο αναλυτικά στο πολυσέλιδο κείμενο «Αναλυτικό πρόγραμμα για τα δημόσια σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας – Πρόταση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης» που κυκλοφόρησε το Δεκέμβριο του 2008. Δηλώνοντας ευθέως ότι «η

εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είναι η μεταρρύθμιση των αναλυτικών προγραμμάτων», στην Πρόταση της Επιτροπής δίνεται ένας πληρέστερος ορισμός των όρων «δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο». Συγκεκριμένα:

*Δημοκρατικό σχολείο* σημαίνει ένα σχολείο στο οποίο φοιτούν μαζί όλα τα παιδιά – ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ιδιαιτερότητα μπορεί να έχουν – για να προετοιμαστούν για το κοινό τους μέλλον. Σημαίνει επιπλέον ένα σχολείο, στο οποίο κανένα παιδί δεν αποκλείεται από την απόκτηση όλων των εφοδίων που χαρακτηρίζουν ένα μορφωμένο άνθρωπο [...] *Ανθρώπινο σχολείο* χαρακτηρίζεται το σχολείο στο οποίο κανένα παιδί δεν αποκλείεται, δεν περιθωριοποιείται, δεν στιγματίζεται, δεν περιφρονείται και δεν δυστυχεί εξαιτίας κάποιας ιδιαιτερότητας. Είναι ένα σχολείο απόλυτου σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, και επιπλέον ένα σχολείο στο οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες έχουν το δικαίωμα και τη δυνατότητα να μη βιώνουν την παιδική και τη νεανική ηλικία αποκλειστικά ως περιόδους ιδιαίτερα κοπιαστικής προετοιμασίας για τη ζωή του ενήλικου ανθρώπου [...] αλλά ως τις πιο δημιουργικές και ευτυχημένες περιόδους της ανθρώπινης ζωής.

## 2. *Ενέργειες /αποφάσεις/ δραστηριότητες/ ανακοινώσεις για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επί Υπουργίας Ανδρέα Δημητρίου, κατά το «Έτος Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης», 2008-09*

Στην προαναφερθείσα συνεδρίαση του Συμβουλίου Παιδείας, ο ΥΠΠ κατέθεσε «οδικό χάρτη προς τη μεταρρύθμιση» ο οποίος συμπεριλάμβανε πολλά από τα «θέματα» που είχε εξετάσει η προαναφερθείσα Έκθεση της ΕΕΠ, με την προσθήκη θεμάτων όπως «η παραβατικότητα», η «αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας», η «δια βίου εκπαίδευση», και η «ειδική εκπαίδευση» (Η Σημερινή, 3 Αυγούστου 2008).

Εν τω μεταξύ, κατά το διακηρυχθέν Έτος Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, το ΥΠΠ προβαίνει σε ενέργειες/ αποφάσεις/ ανακοινώσεις για τη δομική ανασυγκρότηση του εκπαιδευτικού συστήματος και την ποιοτική αναβάθμιση της σχολικής εκπαίδευσης, στο πλαίσιο του εκπεφρασμένου λόγου περί **δημοκρατικής και ανθρώπινης παιδείας ή δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου**. Συγκεκριμένα:

- (α) Το ΥΠΠ διορίζει δύο σημαντικές επιτροπές: **Επιστημονικό Συμβούλιο (ΕΠΣΥ)**, «παρά το πλευρό του Υπουργού, για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής», και **Επιστημονική Επιτροπή (ΕΠΕΠ)** για τον «εκσυγχρονισμό της δομής και του περιεχομένου της εκπαίδευσης». Το Επιστημονικό Συμβούλιο, με Πρόεδρο τον Αθανάσιο Γαγάτση, Καθηγητή των Μαθηματικών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, «θα συμ-

βουλεύει το Υπουργείο Παιδείας για θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής και στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό του προγράμματος συστηματικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών». Επιπρόσθετα, το ΕΠΣΥ θα συμβουλεύει τον Υπουργό «για την αναδόμηση του Υπουργείου Παιδείας και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, και για τη δημιουργία Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης». Η Επιστημονική Επιτροπή, με Πρόεδρο τον Γιώργο Τσιάκαλο, Καθηγητή της Παιδαγωγικής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, «θα προωθεί άμεσα την υλοποίηση του βασικού στόχου του προγράμματος διακυβέρνησης και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, που είναι ο εκσυγχρονισμός της δομής και του περιεχομένου της εκπαίδευσης, από το νηπιαγωγείο μέχρι το ενιαίο λύκειο» (*Ο Φιλελεύθερος*, 12 Ιουνίου 2008 και *Η Σημερινή*, 12 Ιουνίου 2008).

- (β) «Στο πλαίσιο της αναδόμησης του Υπουργείου Παιδείας, όπως επίσης και του εκσυγχρονισμού των μηχανισμών διαμόρφωσης της εκπαιδευτικής πολιτικής», το Υπουργικό Συμβούλιο εγκρίνει την «**άμεση δημιουργία Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης (ΚΕΕΑ)**», αποστολή του οποίου «θα είναι η διεξαγωγή εκπαιδευτικής έρευνας και η συνεχής αξιολόγηση ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος» (*Ο Φιλελεύθερος*, 12 Ιουνίου 2008). Πιο διευκρινιστικά: «Σκοπός του ΚΕΕΑ είναι η διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας σε θέματα εκπαίδευσης (εκπαιδευτική πολιτική, εφαρμογές καινοτομικών προγραμμάτων στα σχολεία, αναλυτικά προγράμματα, βιβλία, επιμόρφωση) συμπεριλαμβανομένου του εκπαιδευτικού συστήματος στην ολότητά του, καθώς επίσης και η συνεχής επιστημονική αξιολόγηση του συνόλου του εκπαιδευτικού συστήματος και των αποτελεσμάτων της εισαγωγής των επί μέρους καινοτομιών στην εκπαίδευση [...] επίσης, αποστολή του ΚΕΕΑ είναι η προώθηση και η στήριξη της έρευνας στο επίπεδο της σχολικής μονάδας» (*Ο Φιλελεύθερος*, 26 Σεπτεμβρίου 2009).
- (γ) Ο ΥΠΠ δηλώνει ότι «**ειδική Επιτροπή θα συνεργαστεί με την κεντρική επιτροπή για τα αναλυτικά προγράμματα**» για τον εκσυγχρονισμό των βιβλίων της ιστορίας (*Η Σημερινή*, 3 Αυγούστου 2008). Σημειώνουμε επεξηγηματικά, ότι το Μάιο του 2008, στο πλαίσιο του κοινωνικο-πολιτικού διαλόγου για την εκπαιδευτική πολιτική της Κυβέρνησης Χριστόφια, ο καθηγητής Ανδρέας Καζαμίας, Πρόεδρος της ΕΕΠ, έκανε διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας, του ΥΠΠ, βουλευτών, «ακαδημαϊκών», εκπαιδευτικών και πολλών άλλων πολιτών, με θέμα «Εθνοκεντρισμός στην Ελληνική, Τουρκική και Κυπριακή Εκπαίδευση: Προβληματισμοί και Εισηγήσεις για την Ευρωκυπριακή Πολιτεία».

Συνοπτικά, στη διάλεξή του, ο καθηγητής Καζαμίας υποστήριξε ότι ο ελληνοκεντρικός και ο τουρκοκεντρικός εκπαιδευτικός λόγος και οι πρακτικές, που χαρακτηρίζουν την «εθνικιστική διαπαιδαγώγηση» στην οικοδόμηση της Ελλάδας και της Τουρκίας αντίστοιχα, ως σύγχρονων εθνών-κρατών, «μετακενώθηκαν» στα σχολεία και την παιδεία του νεοσύστατου κυπριακού κράτους, όπου έχουν οδηγήσει σε ένα διαχωριστικό και αντιμαχόμενο «εθνοκεντρικό δυϊσμό». Στη συνέχεια, κατά τον Καζαμιά, «για την οικοδόμηση, εδραίωση και επιβίωση ενός δικοινοτικού, ομοσπονδιακού Ευρωκυπριακού διαπολιτισμικού κράτους, επιβάλλονται μεταξύ των άλλων: (α) η αναδιαπραγμάτευση της ΕΚ και ΤΚ συλλογικής ταυτότητας, εστιάζοντας την προσοχή στην χειραφέτηση από παραδοσιακές σοβινιστικές προδιαθέσεις και προκαταλήψεις, και στην αποδόμηση ρατσιστικών και ξενοφοβικών εθνο-πολιτισμικών στερεοτύπων, (β) η αναδιαπραγμάτευση και ο επαναπροσδιορισμός των όρων-εννοιών ‘πολίτης’, ‘εθνικότητα’, ‘εθνική ταυτότητα’, με βάση τους οποίους οι ΕΚ και οι ΤΚ μαθαίνουν να εντάσσουν τον εαυτό τους ως μέλη του κοινωνικού συνόλου, και (γ) η ανακατασκευή της ταυτότητας των ΕΚ και ΤΚ με τη δημιουργία κυπριακών αφηγήσεων, που θα ενεργούν ως άξονες γεφυρώματος των δυϊστικών προκαταλήψεων, και που θα συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ των άλλων, την Ευρωπαϊκή και την παγκόσμια διάσταση, χωρίς να καταργείται ούτε η ‘ελληνικότητα’ ούτε η ‘τουρκικότητα’ της κοινής ταυτότητας». Καταληκτικά, ο καθηγητής Καζαμίας υποστήριξε ότι «στην αναγκαία ‘εκ νέου επινόηση’ της εθνικής ταυτότητας στη δικοινοτική, διαπολιτισμική Ευρωκυπριακή πολιτεία, κεντρικό πεδίο δράσης θα είναι το δημόσιο σχολείο ως ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους και ως χώρος παιδείας και εθνικής διαπαιδαγώγησης». Και επεξηγηματικά, πρόσθεσε, «εάν ο πολιτικός στόχος μας είναι η επανένωση και η συμφιλίωση των δύο κοινοτήτων τότε στο εκπαιδευτικό μας σύστημα ως πεδίο δράσης, θα πρέπει, μεταξύ των άλλων, να αναθεωρήσουμε τα σχολικά συγγράμματα της Ιστορίας τα οποία εμπεριέχουν στενά εθνοκεντρικά στοιχεία» (Καζαμίας 2008· αναλυτικότερα, για τις απόψεις του Καζαμιά στο θέμα της αναθεώρησης των βιβλίων της Ιστορίας, βλ. τη συνέντευξη του με τη δημοσιογράφο Χρ. Κυριακίδου «Η Ιστορία μας δεν είναι καουμποϊκή ταινία», *Ο Φιλελεύθερος*, 8 Ιουνίου 2008).

- (δ) Εγκύκλιος καλλιέργειας κουλτούρας ειρηνικής συμβίωσης, αμοιβαίου σεβασμού και συνεργασίας Ε/κ και Τ/κ με στόχο την απαλλαγή από την κατοχή με τη διοργάνωση ενδοσχολικών αλλά και εξωσχολικών δραστηριοτήτων με την εμπλοκή εκπαιδευτικών και μαθητών, καθώς επίσης και η διδασκαλία στα σχολεία λογοτεχνικών έργων των Τουρκοκυπρίων.



- (ε) Τον Οκτώβριο του 2008 οργανώνεται το Πρώτο Διήμερο Εργαστήριο με θέμα «Η Επιχειρηματικότητα στην Εκπαίδευση: Η Εισαγωγή της Επιχειρηματικότητας στο Εκπαιδευτικό Σύστημα της Κύπρου». Το διήμερο οργανώθηκε από το ΥΠΠ, την Κυπριακή Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης και το Πανεπιστήμιο Κύπρου, στο πλαίσιο υλοποίησης του δεύτερου στόχου της σχολικής χρονιάς «Δημιουργικότητα και Καινοτομία» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2008α).
- (στ) Το Δεκέμβριο του 2008, κυκλοφόρησε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πολυσέλιδη «πρόταση»/ κείμενο, με τίτλο «Αναλυτικό πρόγραμμα για τα δημόσια σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας», από την Επιστημονική Επιτροπή Γ. Τσιάκαλου για την αναθεώρηση των αναλυτικών προγραμμάτων, που κατά τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού, αποτελούσε το μείζον θέμα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.
- (ζ) Τον Ιανουάριο του 2009 προκηρύχθηκε από το Κέντρο Παραγωγικότητας της Κύπρου και το ΥΠΠ διαγωνισμός «Η παραγωγικότητα στην εκπαίδευση» με στόχο «να δοθεί η ευκαιρία σε μαθητές και εκπαιδευτικούς να έρθουν σε επαφή με την έννοια της παραγωγικότητας και τους παράγοντες που την επηρεάζουν, μέσα από την εμπλοκή τους σε πρακτικές εργασίες, ώστε να διαμορφωθεί από τους μαθητές θετική στάση και συμπεριφορά ως προς την παραγωγικότητα» (*Ο Φιλελεύθερος*, 20 Σεπτεμβρίου 2009).
- (η) Τον Απρίλιο του 2009, δόθηκε στη δημοσιότητα για συζήτηση η πρόταση-σχέδιο «Για ένα νέο σύστημα αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών». Σημειώνουμε ότι το νέο σχέδιο αναφέρεται σε ορισμένα σημεία του Σχεδίου Αξιολόγησης που είχε προταθεί από την εταιρική επιχείρηση **Κοινοπραξία ΑΘΗΝΑ** το 2006 επί Κυβέρνησης Παπαδοπούλου και Υπουργίας Πεύκιου Γεωργιάδη. Επίσης, σε πάρα πολλά ζητήματα ‘αντιγράφονται’ χαρακτηριστικά της πρότασης και της φιλοσοφίας του σχεδίου ΑΘΗΝΑ.

### Στοχασμοί για την πορεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, 2004-09

Η παρούσα ιστορικο-συγκριτική μελέτη πραγματεύεται το θέμα της Κυπριακής Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης (ΚΕΜΕ), η οποία, ως «μάγμα σημασιών» και «μείγμα διαρθρωτικών θεσμίσεων», κατέστη κυρίαρχος και επίμαχος λόγος στο εκπαιδευτικό γίνεσθαι της Κυπριακής Δημοκρατίας από τον Αύγουστο του 2004, όταν η Κυβέρνηση Τ. Παπαδόπουλου δημοσιοποίησε την μελέτη-έκθεση της Επιτροπής των Επτά Πανεπιστημιακών (ΕΕΠ), η οποία έφερε το χαρακτηριστικό τίτλο *Δημοκρατική και Ανθρώπινη Παιδεία στην Ευρωκω-*

πριακή Πολιτεία-Προοπτικές Ανασυγκρότησης και Εκσυγχρονισμού. Στα προηγούμενα μέρη/ κεφάλαια έγινε μια ιστορική αφήγηση των τριών «επεισοδίων» του κυπριακού μεταρρυθμιστικού λόγου για μια «δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία» ή ενός «δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου» στην πρόσφατη διαχρονική τους πορεία. Στο καταληκτικό αυτό μέρος/ κεφάλαιο επιχειρείται μια, κατ' ανάγκη περιληπτική συγκριτική θεώρηση της «μορφής» του μεταρρυθμιστικού λόγου, όπως αρθρώνεται στα τρία ιστορικά «επεισόδια».

**1. Στο πρώτο «επεισόδιο» της ΚΕΜΕ παρουσιάζεται ένα πλαίσιο «διαμορφωτικής μεταρρύθμισης», συνεκτικό φιλοσοφικό-ιδεολογικό στοιχείο του οποίου αρθρώνεται η δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία, με την έννοια της περιεκτικής δημοκρατίας και της ανθρωποκεντρικής νεοουμανιστικής παιδείας.**

Στην Έκθεση της ΕΕΠ, οι σημαντικότεροι στόχοι, αρχές και «διαρθρωτικές θεσμίσεις» της «διαμορφωτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης» συνοψίζονται ως εξής:

**1.1. Στόχοι και αρχές στο πλαίσιο της δημοκρατικής και ανθρώπινης «διαμορφωτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης»**

- Μεταμόρφωση/ μετάλλαξη του κυπριακού σχολείου, όχι σε σχολείο της οικονομίας της αγοράς, αλλά σε δημοκρατικό σχολείο της αγοράς του δήμου.
- Δημόσια εκπαίδευση ως κοινωνικό και πολιτιστικό δικαίωμα του σύγχρονου πολίτη.
- Σχολείο που λειτουργεί για την κοινωνική ενσωμάτωση όλων των παιδιών και για την καταπολέμηση των διαρροών και του κοινωνικού αποκλεισμού... ισότητα ευκαιριών για πρόσβαση, για συμμετοχή και για εσωσχολική 'μεταχείριση' που αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα και την πολυπολιτισμικότητα του μαθητικού πληθυσμού.
- Εκπαιδευτικό σύστημα όπου ο εκπαιδευτικός (ο δάσκαλος, ο καθηγητής) συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και αναγνωρίζεται ως 'επαγγελματίας παιδαγωγός' με σχετική αυτονομία για την ανάπτυξη προγραμμάτων και τη διδασκαλία.
- Σχολείο που καλλιεργεί δεξιότητες, ικανότητες, στάσεις, αξίες, διαθέσεις, πολιτικές αρετές, με άλλα λόγια, σχολείο που καλλιεργεί το «νου και τη ψυχή» του ανθρώπου-πολίτη, όχι μόνο για τη λεγόμενη Κοινωνία της Γνώσης, αλλά εξ' ίσου σημαντικά, πέραν της Κοινωνίας της Γνώσης (βλ. Hargreaves 2003).
- Ανθρωποκεντρικό σχολείο που επιδιώκει τη μόρφωση, την παιδεία του ανθρώπου-πολίτη, όχι μόνο την εκπαίδευση-κατάρτιση με κέντρο βάρος τη γενική νεο-ουμανιστική παιδεία με την ευρεία έννοια του όρου

που να συνδέει οργανικά τις ανθρωπιστικές σπουδές με τις θετικές επιστήμες και με τη τεχνική-εκπαίδευση. Σχολείο που επιδιώκει το Σωκρατικό «ουκ επί τέχνη αλλ' επί παιδεία» (βλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας*).

- Σχολείο στο οποίο, μέσω του «φανερού» και του «λανθάνοντος» προγράμματος (open and hidden curriculum), καλλιεργείται η «δημοκρατική παιδεία».

### **1.2. Σημαντικότερες διαρθρωτικές θεσμίσεις στο πλαίσιο της δημοκρατικής και ανθρώπινης «διαμορφωτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης»**

- **Δημοκρατικοποίηση του θεσμικού πλαισίου διοίκησης/διακυβέρνησης, άσκησης εξουσίας και εποπτείας του εκπαιδευτικού συστήματος, στο μακροεπίπεδο του εθνικού κέντρου και στο μικροεπίπεδο της σχολικής μονάδας. Σταδιακή αποκέντρωση και αποσυγκέντρωση.**

- Αναδιάρθρωση του επιλεκτικού και στενά δομημένου σχολικού συστήματος, ιδιαίτερα της ανωτέρας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σταδιακή κατάργηση του διπλού δικτύου της μεταύποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης – διαμόρφωση ενός νέου τύπου Ενιαίου Λυκείου, που θα συνδυάζει οργανικά τη γενική και τη τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση.

- **Δημοκρατικοποίηση του συστήματος αξιολόγησης του έργου της σχολικής μονάδας, του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών. Δημοκρατικό σύστημα «εσωτερικής» και «εξωτερικής» αξιολόγησης και μετεξέλιξη του επιθεωρητή σε εκπαιδευτικό σύμβουλο.**

- Αναθεώρηση/ αναμόρφωση/ ανανέωση των στόχων και του περιεχομένου των αναλυτικών προγραμμάτων της δημόσιας σχολικής εκπαίδευσης. Ενίσχυση της παιδείας του πολίτη (citizenship education). Διαμόρφωση «διαθεματικού προγράμματος νεοουμανιστικής παιδείας». Εισαγωγή της Τουρκικής γλώσσας στο Λύκειο. Αναθεώρηση των σχολικών βιβλίων της ιστορίας. Αναβάθμιση των ανθρωπιστικών και των κοινωνικών σπουδών (π.χ. Ελληνική γλώσσα και Λογοτεχνία, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, Ιστορία και Φιλοσοφία) στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο.

- Δημοκρατικοποίηση της παιδαγωγικής-διδακτικής διαδικασίας, των παιδαγωγικών σχέσεων ανάμεσα στους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους, και του περιβάλλοντος διδασκαλίας και μάθησης.

### **1.3. Κριτική θεώρηση της «διαμορφωτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης» της ΕΕΠ**

Στην έκθεση της ΕΕΠ παρουσιάζεται μια φιλοσοφημένη, σφαιρική και στα περισσότερα της σημεία, δημοκρατική και ανθρώπινη «διαμορφωτική

εκπαιδευτική μεταρρύθμιση». Ωστόσο, σε ορισμένα σημεία οι προτάσεις είναι μάλλον «διορθωτικής» παρά «διαμορφωτικής» φύσης. Αυτό παρατηρείται στη θέση της ΕΕΠ για την Ιδιωτική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Σε άλλο σημείο δεν γίνεται αναφορά στο σημαντικό θέμα των σχέσεων «κράτους, εκκλησίας και εκπαίδευσης/ παιδείας», και στο συναφές θέμα της θρησκευτικής παιδείας στη δημόσια εκπαίδευση.

## 2. Το δεύτερο «επεισόδιο» της ΚΕΜΕ, 2004-2008, χωρίζεται σε δύο φάσεις:

(α) την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επί υπουργίας Πεύκιου Γεωργιάδη, και (β) την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επί υπουργίας Άκη Κλεάνθους. Και στις δύο φάσεις, όπως αναφέρεται στο δεύτερο μέρος/ κεφάλαιο αυτής της μελέτης, το εκπεφρασμένο όραμα, το φιλοσοφικό υπόβαθρο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είναι για μία «ανθρώπινη και δημοκρατική παιδεία» ή κατά τον Πρόεδρο Τάσσο Παπαδόπουλο, για «μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με βάση τις αρχές και τις προοπτικές της Έκθεσης της ΕΕΠ για μια δημοκρατική και ανθρωπινή κυπριακή παιδεία» (*Ο Φιλελεύθερος*, 31 Ιανουαρίου 2005).

Στην πραγματικότητα, τόσο στην πρώτη φάση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης όσο και στη δεύτερη, η μορφή της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στο δεύτερο «επεισόδιο» είναι διαφορετική από τη μορφή της μεταρρύθμισης στο πρώτο. Μερικές ενέργειες στην πρώτη φάση (π.χ. η εισαγωγή του ενιαίου ολοήμερου δημοτικού σχολείου, η καθιέρωση της δωρεάν και υποχρεωτικής προδημοτικής εκπαίδευσης, και η εισαγωγή του ανοικτού σχολείου) μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο της «διαμορφωτικής δημοκρατικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης». Μερικά από τα προαναφερθέντα «υλοποιηθέντα μέτρα», πάλιν στην πρώτη φάση (π.χ. η αναβάθμιση του προγράμματος προϋπηρεσιακής κατάρτισης και των προγραμμάτων επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών, και η μείωση του αριθμού μαθητών κατά τάξη) εντάσσονται περισσότερο στο πλαίσιο μιας «διορθωτικής» παρά μιας «διαμορφωτικής» μεταρρύθμισης.

Στην εκτενή «ολική πρόταση» *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία. Η Ολική Αναθεώρηση του Εκπαιδευτικού μας Συστήματος*, στη δεύτερη φάση, γίνεται ρητά λόγος για τη δημιουργία «ενός ανθρώπινου, δημοκρατικού και σύγχρονου σχολείου». Όπως προαναφέρθηκε, στο Προλογικό Σημείωμα επισημαίνεται ότι ο Στρατηγικός Σχεδιασμός «θα αποτελέσει τον οδικό χάρτη για την υλοποίηση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και των στόχων της, όπως αποτυπώθηκαν στην Έκθεση της ΕΕΠ, με βασικό διακηρυγμένο στόχο [...] τη δημιουργία ενός σύγχρονου, δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου» (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2007: 1).

Αντίθετα με την πρώτη φάση, στον Στρατηγικό Σχεδιασμό γίνεται λόγος για την αναδόμηση του ΥΠΠ και την αναθεώρηση του περιεχομένου της εκπαίδευσης, δύο από τις θεσμικές θεσμίσεις με τις οποίες ασχολήθηκε η ΕΕΠ. Όμως, ούτε και ο Στρατηγικός Σχεδιασμός παρουσίασε μια «διαμορφωτική και δημοκρατική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση».

Συμπερασματικά, η Κυβέρνηση Παπαδοπούλου δεν προέβη στην εξαγγελθείσα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, με βάση τις αρχές και τις προοπτικές της Έκθεσης της ΕΕΠ. Και τουλάχιστο σε ένα θέμα, την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών, ενήργησε αντίθετα από ό,τι πρότεινε η ΕΕΠ. Αναφερόμαστε στο αντιπαιδαγωγικό και αντιδημοκρατικό σχέδιο αξιολόγησης που εκπόνησε η Κοινοπραξία ΑΘΗΝΑ.

### 3. Στο τρίτο «επεισόδιο» της ΚΕΜΕ, 2008-09, παρουσιάζονται αναλυτικά:

(α) το φιλοσοφικό-ιδεολογικό υπόβαθρο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης επί υπουργίας Ανδρέα Δημητρίου, και συγκεκριμένα ο φιλοσοφικό-ιδεολογικός λόγος του ίδιου του Υπουργού, και ο αντίστοιχος λόγος του καθηγητή Γιώργου Τσιάκαλου, Προέδρου της Επιστημονικής Επιτροπής για τα Αναλυτικά Προγράμματα, και (β) οι ενέργειες/ δραστηριότητες και τα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής σχετικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κατά το «Έτος Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης».

Όπως και στα δύο προηγούμενα «επεισόδια», στο τρίτο και υπό εξέλιξη «επεισόδιο» αρθρώνεται ένας εκπαιδευτικός μεταρρυθμιστικός λόγος με τις ίδιες βασικές φιλοσοφικές και ιδεολογικές συνιστώσες όπως ο μεταρρυθμιστικός λόγος της Έκθεσης της ΕΕΠ, τουτέστι «δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία» και «δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο». Όμως, στο όνομα της «δημοκρατικής και ανθρώπινης παιδείας» και του «δημοκρατικού και ανθρώπινου σχολείου» διαγράφεται μια άλλη «μορφή λόγου» που συνολικά τη διαφοροποιεί από αυτή της Έκθεσης της ΕΕΠ:

**Πρώτον**, παίρνονται αποφάσεις και πραγματοποιούνται δραστηριότητες για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που δε συνάδουν με το «μάγμα σημασιών» και το «μείγμα θεσμίσεων» που συνθέτουν τη «διαμορφωτική και δημοκρατική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», τη «δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία», και το «δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο». Μερικά παραδείγματα πάνω σε αυτό το σημείο είναι: (α) η θέση του ΥΠΠ στο θέμα των διεθνών εξετάσεων και του Αγγλικού πιστοποιητικού GCE, (β) η συζήτηση για την εισαγωγή της επιχειρηματικότητας στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου, και (γ) το Νέο Σχέδιο Αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών λειτουργιών.

**Δεύτερον**, δρομολογείται μια μονοδιάστατη πορεία εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που επικεντρώνεται στη μεταρρύθμιση των αναλυτικών

προγραμμάτων. Μέχρι σήμερα δεν έχουν προγραμματιστεί αυτά που είτε πρόσφατα ο Γενικός Γραμματέας του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΕΛ, δηλαδή, ότι βασικός άξονας του Προγράμματος Διακυβέρνησης της Κυβέρνησης Χριστόφια είναι «η πραγματοποίηση ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης με βαθιές τομές τόσο στη δομή όσο και στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης [...] μια μεταρρύθμιση η οποία θα, ανοίγει μέτωπα εναντίον της συντήρησης, του αναχρονισμού και της οπισθοδρόμησης» (*Χαραυγή*, 15 Δεκεμβρίου 2009). Σε αυτό το θέμα, δεν προτάθηκαν δομικές αλλαγές στο πλαίσιο διακυβέρνησης και άσκησης εξουσίας, ούτε και αλλαγές στη δομή του σχολικού συστήματος, δύο βασικές «κρίσιμες ζώνες» για μια «ριζοσπαστική διαμορφωτική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση». Όπως υποδεικνύει η διεθνής εμπειρία, παράλληλα με την αλλαγή του περιεχομένου της εκπαίδευσης, δηλαδή, των αναλυτικών προγραμμάτων, θα πρέπει να δρομολογούνται και αλλαγές σε άλλους πυλώνες ή κρίσιμες ζώνες της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Έχει ειπωθεί ότι, ως κοινωνικοπολιτικός και κοινωνικο-πολιτισμικός θεσμός, και ως ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους, «το σχολείο δεν αλλάζει αλλάζοντας μόνο το σχολείο».

**Τρίτον**, από τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού, αρθρώνεται ένας ανεπαρκής λόγος περί «δημοκρατικής και ανθρώπινης παιδείας», και μια περιοριστική αντίληψη των όρων «παιδεία» και «ανθρώπινη παιδεία». Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο κ. Δημητρίου κάνει λόγο για την «παιδεία του πολίτη», προφανώς του «δημοκρατικού πολίτη», και για πολιτική του ΥΠΠ που να στοχεύει στη διαμόρφωση του «ενεργού πολίτη δημιουργού» και του «σκεπτόμενου πολίτη», προσθέτοντας συνδυαστικά, ότι «το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού οραματίζεται έναν πολίτη ο οποίος με την αποφοίτησή του από το Λύκειο θα έχει μια στέρεη κατανόηση των βασικών αρχών των μεγάλων θεωριών της επιστήμης». Ιδιαίτερα σημαντική είναι η έμφαση που δίνεται στην καλλιέργεια νοησιαρχικών ικανοτήτων, δηλαδή, στην καλλιέργεια «του νου». Όμως, τέτοια εκπαιδευτική/παιδαγωγική θεωρία δεν λαμβάνει υπόψη τους ευρύτερους στόχους της «παιδείας», έννοια η οποία, από τη γένεση της στην αρχαία Ελλάδα, και διαχρονικά μέχρι σήμερα, περικλείει όχι μόνον την καλλιέργεια το «νου», αλλά και της «ψυχής». Το φιλοσοφικό υπόβαθρο περι παιδείας του δημοκρατικού ανθρώπου-πολίτη του υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού, δεν συμπεριλαμβάνει τους αναγκαίους στόχους και τις πολιτικές για την καλλιέργεια στο δημόσιο σχολείο των, κατά την ορολογία του Αριστοτέλη, «διανοητικών» και των «ηθικών αρετών» του δημοκρατικού πολίτη. Γιατί, όπως έχει ειπωθεί, ο δημοκρατικός πολίτης «αναπλάθεται, δε γενιέται». Ως διακεκριμένος γνωστικός ψυχολόγος, ο κ. Δημητρίου τείνει να δίνει μεγαλύτερη έμφαση σε «νοητικές δεξιότητες/ικανότητες» και λιγότερη στον

«αισθητικό» τομέα, και σε αυτό που ο Σωκράτης αποκαλεί «ψυχαγωγία» ή «περιαγωγή της ψυχής». Ο Σωκράτης και ο Αριστοτέλης θεωρούσαν ότι η «ψυχή» σχετίζεται άμεσα με το «ήθος» και το «χαρακτήρα» του ανθρώπου. Συμπερασματικά, κατά την αρχαιοελληνική διάνοηση, παιδεία νοείται η ανάπτυξη της «νόησης» και συνεκδοχικά η καλλιέργεια του «χαρακτήρα», με άλλα λόγια, η καλλιέργεια του «νου και της ψυχής».

Από τη δική του σκοπιά, ο αποκληθείς ως «αρχιτέκτονας ενός νέου σχολείου», καθηγητής Γ. Τσιάκαλος, παρουσιάζει ένα συγκροτημένο φιλοσοφικό πλαίσιο, μια προοδευτική θεωρία περί «δημοκρατικής και ανθρώπινης παιδείας» και, κατά τη δική του ορολογία, περί «ανθρώπινου και δημοκρατικού σχολείου». Κατά τον καθηγητή Τσιάκαλο, «Δημοκρατικό σχολείο», όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, «σημαίνει ένα σχολείο στο οποίο φοιτούν μαζί όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ιδιαιτερότητα μπορεί να έχουν για να προετοιμαστούν για το κοινό τους μέλλον»: «σημαίνει επιπλέον ένα σχολείο, στο οποίο κανένα παιδί δεν αποκλείεται από την απόκτηση όλων των εφοδίων που χαρακτηρίζουν ένα μορφωμένο άνθρωπο». Και στην Πρόταση της Επιτροπής της οποίας είναι Πρόεδρος, παρουσιάζεται ένα εντυπωσιακό λεπτομερές προφίλ του «μορφωμένου ανθρώπου πολίτη» για τη διαμόρφωση του οποίου στοχεύουν τα υπο επεξεργασία νέα αναλυτικά προγράμματα της δημοτικής και της μέσης εκπαίδευσης. Πολύ συνοπτικά, οι άνθρωποι που στοχεύει να διαμορφώσει η σύγχρονη εκπαίδευση δια μέσου του αναλυτικού προγράμματος «κατέχουν ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων από όλες τις επιστήμες για να είναι σε θέση:

- (α) να κατανοούν και να ερμηνεύουν τα φαινόμενα του κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος, και να τα μεταβάλλουν προς όφελος της κοινωνίας,
- (β) να επικοινωνούν ισότιμα και δημιουργικά με τους συνανθρώπους τους και να διαμορφώνουν τη ζωή τους με τη βοήθεια των επιστημονικών και πολιτιστικών επιτευγμάτων της ανθρωπότητας,
- (γ) να συνεχίζουν τις σπουδές τους και να συμβάλουν στην ανάπτυξη της ανθρώπινης γνώσης».

Στη συνέχεια, κατά το Τσιάκαλο, μορφωμένοι άνθρωποι είναι εκείνοι που:

- (α) Χαρακτηρίζονται από δημοκρατικότητα, αγωνιστικότητα, παρρησία και κοινωνική υπευθυνότητα και εμφορούνται από τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης.
- (β) Διαμορφώνουν και βιώνουν συνθήκες ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα και διαχειρίζονται με γνώση και ευαισθησία τα φαινόμενα ετερότητας των σημερινών πολυπολιτισμικών κοινωνιών.

- (γ) Διαθέτουν στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο τις κομβικές ιδιότητες, ικανότητες και δεξιότητες που απαιτούνται στην κοινωνία του 21<sup>ου</sup> αιώνα, δηλαδή, μεταξύ των άλλων:
- Κριτική σκέψη και αναστοχαστική διαχείριση της γνώσης
  - Θεωρητική σκέψη και ικανότητα μετατροπής της θεωρίας σε πράξη
  - Ικανότητες και δεξιότητες ανάλυσης και σχεδιασμού
  - Ικανότητα λύσης προβλημάτων
  - Άριστη, δόκιμη και συνετή χρήση των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2008β: 18-20).

Σε σύγκριση με τον Υπουργό Α. Δημητρίου, ο Πρόεδρος της Επιτροπής για τα Αναλυτικά Προγράμματα καθηγητής Γ. Τσιάκαλος αρθρώνει ένα πληρέστερο λόγο περί «δημοκρατικής και ανθρώπινης παιδείας». Ωστόσο, στο φιλοσοφικό-ενοσιολογικό πλαίσιο του «ανθρώπινου σχολείου» και της «ανθρώπινης παιδείας», που αρθρώνεται στην Πρόταση της Επιτροπής (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2008β: 6), δεν επισημαίνεται το βασικό στοιχείο της «ανθρωπιστικής/ουμανιστικής παιδείας», αυτό που οι αρχαίοι αποκαλούσαν «παιδεία της ψυχής». Παράλληλα, στο πλαίσιο του «δημοκρατικού σχολείου», που αρθρώνεται στο ίδιο κείμενο (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού 2008β: 5), δεν επισημαίνεται ένα βασικό στοιχείο της έννοιας «δημοκρατικό σχολείο/δημοκρατική παιδεία», που είναι η παιδεία για τη δημοκρατία, η παιδεία του δημοκρατικού πολίτη, αυτό που ο Αριστοτέλης εννοούσε με το «παιδεύεσθαι προς τας πολιτείας». Τέλος, η θέση/άποψη που αποτυπώνεται στο εν λόγω κείμενο, ότι «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είναι η μεταρρύθμιση των αναλυτικών προγραμμάτων» για τη νομιμοποίηση της προαναφερθείσας μονοδιάστατης πορείας της Κυπριακής Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, δε συνάδει με την ιστορικο-συγκριτική διαπίστωση ότι, στο πλαίσιο μιας διαμορφωτικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, όπως αυτή που πρότεινε η Επιτροπή των Επτά Πανεπιστημιακών, «το σχολείο δεν αλλάζει, αλλάζοντας μόνο το σχολείο».

## **Βιβλιογραφία**

### *Ελληνόγλωσση*

- Δημητρίου, Α. «Η επιστήμη είναι αγώνας εναντίον των ψευδαισθήσεων της ανθρωπότητας», *Πολίτης της Κυριακής*, 20 Δεκεμβρίου 2009.
- Διοικούσα Επιτροπή Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου (2004). *Σχόλια και παρατηρήσεις για την Έκθεση της Επιτροπής Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης*. Λευκωσία.



- Ιακωβίδης, Σ. «Πως να εκσυγχρονιστεί, λοιπόν, και από ποιους η Ιστορία της Κύπρου», *Η Σημερινή*, 3 Αυγούστου 2008.
- Ιερά Σύνοδος Εκκλησίας Κύπρου. *Επιστολή προς τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού κ. Πέγκιο Γεωργιάδη*, με υπογραφή «Ο Πάφου Χρυσόστομος».
- Καζαμιάς, Α. «Εθνοκεντρισμός στην Ελληνική, την Τουρκική και την Κυπριακή Εκπαίδευση: Προβληματισμοί και Εισηγήσεις για την Ευρωκυπριακή Πολιτεία», Ομιλία στο Πανεπιστήμιο της Κύπρου, Μάιος 2008. Αδημοσίευτο κείμενο.
- Κασουλίδης, Ι. «Η Παιδεία δεν είναι ιδεολόγημα», *Η Σημερινή*, 21 Σεπτεμβρίου 2008.
- Κυπριανού, Α. «Ριζοσπαστική μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση», *Χαραυγή*, 15 Δεκεμβρίου 2009.
- Οργάνωση Λειτουργών Τεχνικής Εκπαίδευσης (2005). *Οι θέσεις της ΟΛΤΕΚ για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση*. Λευκωσία.
- Σιζοπούλου, Ε. «Εκπαίδευση σε πολιτικό φόντο – Με τις ευλογίες του Προέδρου Χριστόφια», *Η Σημερινή*, 29 Ιουλίου 2008.
- Σοφιανός, Χρ. (1986). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Κύπρο, 1976-1980: Προσπάθειες – εξαρτήσεις – αντιδράσεις, στο Α. Καζαμιάς & Μ. Κασσωτάκης (επιμ.), *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Προσπάθειες, αδιέξοδα, προοπτικές*, 117-153. Ρέθυμνο.
- Σύγκλητος Πανεπιστημίου Κύπρου. *Πρακτικά της 217ης Συνεδρίας της Συγκλήτου*, 29 Σεπτεμβρίου 2004.
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2004). *Δημοκρατική και ανθρώπινη παιδεία στην Ευρωκυπριακή πολιτεία: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού – Έκθεση της Επιτροπής*. Λευκωσία.
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2007). *Στρατηγικός Σχεδιασμός για την Παιδεία – Η ολική αναθεώρηση του εκπαιδευτικού συστήματός μας*. Λευκωσία.
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2008α). *Ενημερωτικό δελτίου του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού*, Τεύχος 36.
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (2008β). *Αναλυτικό πρόγραμμα για τα δημόσια σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Πρόταση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης*. Λευκωσία.

### Ξερόγλωσση

- Fotopoulos T. (1997). *Towards an inclusive democracy*. London: Cassell.
- Hargreaves, A. (2003). *Teaching in the knowledge society: Education in the age of insecurity*. New York: Teachers College Press.

## ABSTRACT

### Modernisation and conservatism in Cyprus education: the Sisyphian course of educational reform, 2004-2009

This is a comparative-historical analysis of the discourse on educational reform in Cyprus, as it is articulated in official texts (e.g. speeches, committee reports, circulars and other documents) and in newspaper

interviews, articles and other reports by key actors in the civil society (e.g. political leaders and political parties, the universities, the Church, teachers' unions) from 2004 until 2009.

Thematically, the study is organised in four major parts. The first part deals with the Report of the Committee of Seven Academics, entitled *Democratic and Human Education/ Paideia in the Eurocyriot Polity (State)* which was submitted to the Minister of Education and Culture in August, 2004. The Report examined certain «critical zones» of the educational system of Cyprus (e.g. ideology, governance, institutional structure of schooling, curriculum, teacher education and in-service training, school evaluation and teacher assessment, and university education), and made recommendations for the re-formation and modernisation of Cypriot education. The second part examines the discourse on educational reform as it is articulated mainly in the text *Strategic Planning for Education* (2007), which was issued by the Ministry of Education and Culture during the administration of President Tassos Papadopoulos. The third part discusses the discourse and activities of the ongoing current reforms by the Leftist government of Dimitris Christofias. The fourth and final part reviews critically the three «moments of reform» or «episodes» and it shows how the reform discourse «morphs as it moves» within the philosophical-ideological framework of «a democratic and human paideia in the new Eurocyriot polity».